

Fr. K. Kreutzvaldi alg.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

2073

• EESTI KOOL •

EESTI RAHVUSASJADE
KOMMISSARIAADI
HARIDUSOSAKONNA HÄALEKANDJA.

Sisu.

	lhk.		lhk.
1. Juhtkiri	138	7. J. D., Aleksander Uurits	155
2. Väljavõte Kesktäidesaatwa Komitee poolt kinnitatud Põhja Kommuunide Rahvusasjade Kommissariaadi põhiseadusest	140	8. Eesti üliõpilaste arvu kaswamine Tartus	156
3. Ar. Wallner, Kaswatus ja hariduse ülesanded töörahwa riigi seisukohalt	141	9. Kaswatuselendleht nr. 1	157
4. O. Saarik, Kunst — õpeaine	145	10. Hariduskroonika:	
5. J. Jürgens, Sotsialistlik kaswatus	148	I. Haridustegelaste saatus	158
6. A. K., Peterburi Eesti Töörahwa Ülikooli esimese semestri tegevuse ülevaade	152	II. P. K. Rahw. asjade Kom. E. O. Kultuurhariduse toimekond	159
		III. Eesti Proletkult	159
		IV. E. Töörahwa lastekommun	159
		V. Kooliolud	159
		VI. Hariduse olud Eestis	163
		VII. Tartu ülikool	163

	lhk.		lhk.
VIII. Saksamaa koolielu	164	XIV. Õpetajate palgaolud Eestis . .	167
IX. Haridustöö Wenemaal	164	XV. Õpetajate paiukid	167
X. Hariduskirjanduse ülevaade .	165	XVI. Teadus, kunst, kirjandus . .	167
XI. Põhjakommuunide Eesti asun-		XVII. Õpeained	167
dused	165	XVIII. Mitmesugused teated	167
XII. Saksa haridustöö Eestis . . .	165	XIX. Nekroloogid	168
XIII. Pappide tegewus Eestis . . .	166		

Peterburis, 25. augustil 1918 a.

Kodumaa koolide seisukord on täiesti selginud. Algkoolide õpetajad aeti suve lõpul kokku kursustele, mis 3—4 nädalat kestsid. Selle aja jooksul loodeti, arwatawasti, inimestele Saksa meelt ja keelt tarwilik portsjon sisse anda. Kursuste tegelikud juhid olid peaaegu igal pool kohalikud papid kõstritega, esimeseks õpeaineks oli igalpool usuõpetus, siis Saksa keel.

Algkoolides tehakse igas klassis kümme tundi Saksa keelt sunduslikuks, seega mitte vähem, kui warem Wene keelt oli. Wahe seisab ainult selles, et Wene keelt kooliõpetajad enam-wähem mõistsid, kuna Saksa keelt ainult mõned üksikud waewaliselt raágiwad. Selle tagajärjel muutub Saksa keele õpetamine, seega terve õpetus algkoolides, tühjaks tööks ja waimu närimiseks sõna kõige otsemas mõttes. Kuidas ülemusele soowimata elementi õpetajate hulgast kõrwaldatakse, selle üle leiab lugeja selle numbri kroonika-osas küllalt täieliku pildi. Olgu weel tähendatud, et kreiside koolide inspektoriteks pea igalpool papid on, ja kuidas need mehed koolielu juhtima saawad, see on igaleüle teada.

Keskoolide seisukorrast ei ole paremat teatada. Awalikud (walitsuse) keskkoolid (kesk- ja kõrgemad koolid Preisi seaduse järele) saawad saksakeelsed, kuigi „ülemineku“ ajaks lubatakse Eesti ja Wene keelt teatawa piirini tarwitada, kuid tööpoolest on see järeleandmine ainult hädasunnil tehtud: kuna igas linnas ja alewis eestikeelsed erakeskkoolid awatakse, siis kardab ülemus, et kõik lapsed Eesti koolidesse lähewad ja walitsuse saksakeelsed koolid tühjaks jääwad. Kuid arusaadawalt on need järeleandmised ainult ajutised, nagu ka erakoolide seisukord, rääkimata sellest, et neil õigused puuduwad, wäga kõikuw on. Näituseks nõutakse erakoolidelt, et nad oleks „õpeabinõudega tarwili-

kult warustatud“. See „tarwilikult“ warustamine on aga nii weniw mõiste, et alati wõib leida põhjust kooli kinnipanemiseks, sest kunagi ei wõi julge olla, et papist ülemus ei leia selle wõi teise füüsika wõi keemia riista puudumist kooli saatuse otsustajaks. Niisama on kooliwalitsuse tsirkuläärides weel mõnigi konks, mis igakord ülemusele wõimaluse annab koolile otsa teha. Weel wiimase silmapilguni ei ole ühtegi eestikeelset õperaamatut lubatud tarwitusele wõtta, ükski inspektor ei tea oma peaga midagi õelda, waid ootab kõikide küsimuste otsustamist sõjawäeülemuselt, mis uute koolide seisukorra weel kõikuwamaks teeb.

Kõige selle peale waatamata aga tõusewad eestikeelsed keskkoolid kui seened. Jgas linnas ja alewis on niisugused kas juba olemas wõi tekkimas.

Walitsuse koolide peale olla terwed transpordid Saksa soost keskkoolide õpetajaid Sise-Wenemaalt pärale jõudnud, mille tagajärjel ka endiste kroonukoolide puhastamine Eesti soost õpetajatest alanud on. Tallinna keskkoolide Eesti soost õpetajad ja juhatajad on kõrwaldatud, maha arwatud Kannid, Bauerid ja Petersonid, kelle seisukoht ammu kõigile tuntud. Ei ole imestada, et walitsus oma-meelsetele õpetajatele, kes paigale pandud wõi jäänud, wõrdlemisi head palgad on määranud: teewad ju need mehed Saksa walitsuse waimus tööd enam, kui seda neilt nõuda wõiks, miks siis mitte neile maakassast maksta lasta, kuisee raha nendesamade talumeeste taskust tuleb, kelle saksastamise kallal tasusaajad töötama peawad.

Keskkooli seisukorda pildistab kõige selgemini wahejuhtumine kodanlise koolidirektori J. Annussoniga Tallinnas. Mees kõrwaldati kahe kooli juhataja ametist, nii et ta oli sunnitud erateenistusesse astuma — Eesti Tarwitajate Liidu keemikuks,

kus koolidele tindiwalmistamisega leiba teenida mõttes. Kuid sellestki ametist kõrwaldatud mees, nagu uuemad kodumaa lehed jutustada teawad.

Tartu ülikooli asi näib ka selginud olewat. Endine ülikool lahkus pea kõikide oma õpejõududega Woroneshi, maha jättes ainult Saksa soost professorisi ja mõnda saksastanud eestlast (Paldrock, Terrepson, Stamm, Masing jne.). Suurem hulk professorisi on Saksamaalt saadud, ainult usuteaduse fakulteet jääb endiseks, tähendab selleks, milleks ta oli enne sõda (sõja ajal muudeti see teaduskond, teatawasti, wenekeelseks, mille tagajärjel endised professorid ametist lahkusid peale slowaki Quatschala; nüüd on kõik peale wiimase oma kohtadele tagasi asunud); eesti- ja läti keelsetest tegeliku usuteaduse professuuridest ei ole enam kihku ega kahku kuulda, nagu ka midagi ei teatada Eesti keele lektori ametist (Läti keele lektor Lantenbach jääb ametisse järele).

Kuidas järelejäanud Saksa soost mehed ja mehikesed Tartu professoride ringkondades Tartu ülikooli minewiku, olewiku ja tulewiku peale waatawad, selle juure tuleme hiljuti ilmunud saksakeelsete raamatute põhjal pikemalt, praegu lepime sellega et ülikooli uue professorite nõukogu kokkuseade nimekirja ülesse paneme.

Nagu ametlikult poolt teatatakse, on ülikooli õpejõud eelolewaks semestriks juba ära määratud; wälja arwatud mõned, kelle kohta nende ametiülemustelt Saksamaalt luba weel päralt ei ole jõudnud.

Usuteaduse fakulteedis peawad ettelugemisi:

Seesemann (Tartust) ja v. Bulmerincq (Tartust) — Wana Testament ja Semi keeled, Grass (Tartust) — Uus Testament, v. Stromberg (Tallinnast) — kiriku ajalugu, Girgensohn (Tartust) — süstemaatiline usuteadus, Hahn (Tartust) — praktiline usuteadus.

Õiguste aduse fakulteedis:

Hedemann (Jeenast) ja Litten (Königsbergist) — Rooma ja kodanline õigus, krahw Dohna (Königsbergist) — kaelakohtuõigus, Helfritz (Berlinist) — riigi- ja walitsuseõigus, Zwiedinek-Südenhorst (Freiburgist), Preyer (Strassburgist) ja v. Brockhusen (Riiast) — rahwamajandusteadus; kutsutud on Saksa, kaubanduse- ja weksli-õiguse ettelugejateks Schmidt-Rimpler (Hallest) ja Buch (Breslaust).

Arstiteaduse fakulteedis:

Adolphi (Tartust) — anatoomia. Sommer (Tartust) — histoloogia, embrüoloogia ja wördlew anatoomia, v. Krüger (Tartust) — füsioloogia ühes füsioloogilise keemiaga, Gross (Heidelbergist) — patoloogiline anatoomia, Trendelenburg (Freiburgist) — farmakoloogia, Stamm (Tartust) — rohuteadus ja arstirohtude tundmine, Dehib (Tartust), Grober (Jeenast) ja G. Masing (Tartust) — sisemised haigused, Rothberg (Tartust) — lastehaigused, Paldrock (Tartust) ja Terrepson (Tartust) — naha- ja suguhaigused, Bresowsky (Tartust) — närwihaigused, Zoegew. Manteuffel (Tartust) — hirurgia, Meyer (Tartust) ja Richters (Dresdenist) — naistehaigused, Brüggemann (Giessenist) — nina- ja kurguhaigused.

Kutsutud on bakterioloogia ja terwishoiu ettelugejaks Korff-Petersen (Berlinist), hirurgia ettelugejaks Boitt (Königsbergist) ja silmagaiguste ettelugejaks Brückner (Berlinist). Masseerimise ja arstiteaduse gümnaastika õpetust annab Welz (Tartust).

Ajaloo-keeleteaduse fakulteedis:

Gurschmann (Greifswaldist) ja Kolbe (Rostockist) — ajalugu, Jachmann (Göttingenist) — Ladina keel, Stämmler (Hallest) — Saksa keel ja kirjandus, Eckhardt (Freiburgist) — Inglise keel ja kirjandus, L. Masing (Tartust) — Slaawi keeleteadus, Lautenbach (Tartust) — Läti ja Leedu keel.

Kutsutud on filosoofia tarwis Brunswig (Münsterist), ajaloo tarwis Wahl (Tübingenist), geografia tarwis Rühl (Berlinist), wördlewa keeleteaduse tarwis Heller (Greifswaldist), Greeka keele tarwis Deubner (Freiburgist), Saksa keele ja kirjanduse tarwis Petersen (Frankfurtist), kunsti-ajaloo tarwis Worringer (Bernist).

Füüsika-matemaatika fakulteedis:

Jung (Kielist) — matemaatika, Landesen (Tartust) — anorganiline keemia, Hollmann (Tartust) — organiline keemia, Scupin (Berlinist) — mineraloogia ja geoloogia, v. Kennel (Tartust) — zooloogia, Klausen (Dahlemist) — botanika, Schönberg (Tartust) — astroonoomia.

Kutsutud on matemaatika tarwis Neumann (Marburgist), teoreetilise füüsika tar-

wis v. B a e y e r (Berlinist), katse-füüsika tarwis P o h l (Göttingenist).

Ülikooli rektoriks on nimetatud prof. D e h i o, kellest teada on, et ta peale sakslaste Tartu jõudmise Wene ülikooli nõukogu koosolekul teatas, et ta juba Saksamaa alamaks on astunud.

Üksikute teaduskondade dekaanideks on senini nimetatud: usuteaduskonnas prof. G i r g e n s o h n, füüsika-matemaatika teaduskonnas prof. L a n d e s e n, arstiteaduskonnas professor Z o e g e v. M a n t e u f-

f e l. Teised dekaanid on veel nimetamata.

Olgu tähendatud, et kõik need nimetused sõjawäewõimudelt tulewad ja et isegi ülikooli astujad omad palwekirjad peawad sõjawäewalitsusesse sisse andma. See on iseloomulik Preisi koolipoliitika ja terve haridussüsteemi kohta.

Nii on terve pilt alamast astmest kuni ülemani niisugune, et see waewalt kellegile meelega sünitada võib, ka neile, kes Saksa kultuurakandjaid nii pikkisilmi ootasid ja kutsusid.

Wäljawõte Kesktäidesaatwa Komitee poolt kinnitatud ja 11. augustil 1918 a. „Северная Коммуна“ № 77 wäljakuulutatud Põhja Kommuunide Rahwusajjade Kommissariaadi põhiseadusest:

IV. K u l t u u r - h a r i d u s l i s e t o i m e k o n n a wõimupiiri käiwad järgmised asjad:

- a) Rahwusliste õpeasutuste üleüldine administratiivne juhtimine, nagu ka kõikide teiste rahwusliste kultuur-haridusliste asutuste organiseerimine, millede ülesanne on korraldada hariduse laialilaotamist wäljaspool kooli ja enne kooli-iga, milles ta Rahwahariduse Kommissariaadiga käsikäes peab käima;
- b) üleüldine järewalwe kõikide dekreetide täitmise järele kommuuni piirides asuwates rahwuslistes koolides, olgu need dekreedid wälja antud Rahwahariduse Kommissariaadi, Rahwakommissaride Nõukogu wõi Põhja Kommuunide Kommissaride Nõukogu poolt;
- c) walitsuse poolt hariduslisteks otstarbeteks määratud summade jaotamine rahwusliste kultuur-haridusliste asutuste (koolide, lasteaedade, töörahwa ülikoolide jne.) wahel, jällegi Rahwahariduse Kommissariaadiga selles asjas käsikäes käies;
- d) rahwusliste koolide ja teiste kultuur-

haridusliste asutuste üleüldiste kaswatusteadliste plaanide wäljatöötamine;

- e) rahwusliste kultuur-haridusliste asutuste jaoks õperaamatute ja muude õpeabinõude wäljaandmine;
- f) oma rahwuskultuur-haridusliste asutuste wõrgu plaani kokkuseadmine ja rahwusliste koolide õpekawade wäljatöötamine;
- g) kõikide rahwuste üleüldiste tarwete rahuldamiseks määratud asutuste ja koolide elussekutsumine (kooliõpetajate seminarid ja instituudid jne.);
- h) oma rahwuse koolide ja kultuur-haridusliste asutuste aruannete ja eelarwete läbiwaatamine ja kinnitamine;
- i) kõikide olewate ja awatawate rahwusliste koolide ja teiste kultuur-haridusliste asutuste registreerimine, olgu need asutused walitsuse omad wõi eraisikute päralt;
- j) punktis i) ülesloetud koolide ja asutuste järele walwamine ja rewideerimine;
- k) oma rahwuslise kultuur-hariduslise toimekonna aruande kokkuseadmine.

Kaswatuse ja hariduse ülesanded töörahwa riigi seisukohalt.

Ar. Wallner.

Need read pühendan oma poja Hillari mälestuseks, kes neil päivil suigus kodumaal igawesele unele.

Ma tahtsin Hillari kaswatada kaugelt koitwa töörahwa julge püüde — sotsialismi — eest wõitlejaks.

I.

Kaswatuse alused.

Töörahwa riigikorra ja elu arenemine.

Wenemaa Nõukogude Ühendatud Wabariik on ainus töörahwa riik ilmas. Tema on noor, kujunew ja palju lootusi ärataw riigi worm, mis warem wõi hiljem maailma ühiskondliku elu uueks muudab. Arenewas wabariigis paisuwad esimest korda lahti töörahwa loowad jõud ja suure energia kogu tagajärjel toob tema iga päewaga põhjapanewaid uuendusi riigi ja ühiskonna elusse.

Uuenduste ajajärk wõttis alguse proletariaadi ja maatöölise wõiduga 1917 a. oktobri kuu rewolutsjoonis, mille tagajärjel kõik riigi wõim töörahwa kätte asus, sellega uue ajajärgu tööliste liikumises sünnitades. Wõimu oma kätte koondades, tõusewad proletariaadi ette iga päewaga uued ja uued ülesanded, mille otsustamiseks ja elusse wiimiseks õieti pikemat aega oleks waja, kuid tarwidus ja soow riigi elu kiiremini korraldada töörahwa nõuete kohaselt, sellega ilma töörahwale eeskujuga ja julgust andes rewolutsjooni alustamiseks, sunniwad teda uuendusi teostama ilma pikema ja põhjalikuma läbikatsumiseta, teades, et tegelik elu neid oma aranagemise järele muudab. See on ka arusaadaw, miks proletariaat nii talitab riigielu korraldamisel. Kodanline walitsus põhjendab oma uuendused kauaaegsete kogemuste peale, kuid töörahwa walitsusel neid pole, tema kogub weel alles kogemusi. Et töörahwa ilma waade ja elunõuded kodanlaste omast järele lahku lähewad, ei saa töörahwa walitsus wana kukutatud riigikorra taktikat ja apparati tarwitada, waid tema peab

kõike algusest peale uuesti looma, mis muidugi aega ja kodanikkudelt kannatust nõuab.

Administratiivset walitsuskorda wõib weel tingimisi kergemate abinõudega ja wähema etteawaatusega luua ja korraldada, ehk see küll ka teatud hädaohuga on ühendatud, kuid riigielus on terve kogu nähtusi, mis tulewad reformeerimise alla alles pikema uurimisega, kujunewa riigiwormi kindlustusega ja riigielus wastawate tarwiduste ilmumise, mille hulka peame muu seas ka kaswatuse seadma. Siin on sellest wähe, et kaswatuse küsimusi reformeerida kiirelt tekkinud ja läbikatsumata eeskirjade järele, siin on waja esialgu põhjalikult kõigi nende pensustesse tungida, milles ühiskonna waimline ja majanduslik elu end awaldab ja riigi, kui ühiskonna elu korraldaja, tarwidused ilmsiks tulewad.

Meie elu on aga peale oktobri kuu rewolutsjooni käärimas. Weebruari kuu kodanlisest rewolutsjoonist kuni oktobri kuu riigikorra kukutamiseni töörahwa poolt elati ja jätkati wana tsaari aegset elu, ainult mõnes üksikus osas kergemaid muudatusi ette wõttes, kuna kõik põhjalikumad uuendused lükati teadmata kaugusesse, kuni asutaw kogu oleks heaks arwanud neid läbi waadata ja makswaks tunnistada. Oktobri kuu rewolutsjoonist peale hakati uue walitsuse esitajate juhatusel uue elu loomisel töötama, mis senni edasi kestab ja kõiki eluawaldusi riiwab, muu seas ka tulewase soo kaswatust.

Meie elu ümberloomine majanduslikkude nõuete järele kestab praegu kõige kiiremal ja kindlamal taktil edasi ja raske on oletada, missugusesse wormi ta lõpulikult kujuneb. Wäline riigi walitsemisworm on 5-ma Wenemaa Nõukogude Kongressi poolt wastu wõetud konstitutsjooni alusel kindlaks tehtud, kuid see on ainult eeskiri, õigemini teejuht, mille järele walitsuse organid arenewad. Sisemine ühiskonna elu on aga weel tasakaalust wäljas ja pole omale kindlat kuju omandanud, mis arusaadawatel põhjustel alles kaugemas tulewikus wõib sündida.

Waimliste väärtuste ümberhindamine.

Wana korra poliitiline ja majanduslik võim ühes saaduste walmistusriistadega ja maa eramandusega, mis teadmata aegadest saadik kitsa jõukate ringkonna tarwitada olid, on nüüd osalt töörahwa päralt. Ühes majanduselu muutmisega ja võimu üleminekuga töölise kätte kadusid kõik need waimlised köidikud, millega kapitalistid pidasid töörahwast majanduslikus ikkes. Kodanlised waimuawaldused usu, kõlbluse, seaduse, õiguse jne kujul kaotasid oma wastuwaidlemata väärtuse ja pühaliku jume ning nende mõju töörahwa peale langes kokku nagu tühi kott. Isegi kodanlaste teadus, igasugune kunst ja ilukirjandus ei suutnud kodanlaste jälgealust kindlustada ja nende kõrge kultuuri aset kustumata säras walgustada, waid proletariaat julges ka nende väärtuste ümberhindamisele asuda ja neid arwustada töörahwa nõuete ja sihipärasuse seisukohalt.

Uute waimliste väärtuste loomine.

Ümber lükatud waimliste väärtuste asemele tulewad arusaadawalt uued luua, mis aga sugugi nii lihtsalt ei sünni, kui wanade kaotamine. Töörahwa waimlise elu awaldused pole wae-semad kui kodanlastel, nad on mitmest küljest isegi rikkamad, nimelt just selles mõttes, milles elumõte end awaldab, nimelt töös. Töö oskus, tema väärtuste hindamine, armastus töö vastu rikastab inimese waimlist elu enam, kui suurema osa jõukate laisklemine ja elumõnususete ning pikantsete sündmuste tagaajamine.

Pea lahkuminek töörahwa ja kodanlaste waimuawalduste wahel seisab selles, et tööline hindab ja mõistab tööd ja elu omast seisukohast, kus aset pole teiste jõudude kurnamiseks, waid kus ühiskondlik üheõiguslus täiel määral maksew, kuna kodanlane ja kapitalist teiste tööd oma isikliku elu kergendamiseks tarwitab, siit järgneb isesugune arusaamine kodanlisest kõlblusest, õigusest, korrast jne, mis töörahwa huwilede risti vastu käib, kelle tulewiku riigis pole kõlbluse, õiguse, korra jne mõisteid waja, sest et selle riigi põhjusemõte heidab nad iseenesest tarwidusest kõrwale, kuid senni kus meie ülemineku ajajärgu üle elame, oleme sunnitud nende mõistete hindamisega tegemist tegema ja neisse oma seisukohast sisu mahutama.

Arusaamise puudus omast seisukohast.

Suure ja ranga majandusliku wõitluse järele oleme me poliitilise ja majandusliku wõimu oma kätte wõtnud, millele ka waimline ülewõim järg-

neb. Kuid kui wähe on neid, kes käesolewa wõidu tagajärgi õieti hindawad, ikka ja ikka waadatakse mitteteadwate tööliste poolt kodanlise korra ja waimuawalduste kui ainsamate väärtuste peale. Siin aitab kaasa kodanlaste kihutustöö töörahwa püüete mustamises, mahategemises ja neid masse ees naeruwäärilises olukorras walgustamises. Wähem arusaaja langebki lõksu. Wenemaal kaswab klassiteadwus wiimasel ajal ime kiirelt, iseäranis annab selleks jõudu kodusõda, mis kodanikka kahte waenulikku laagrisse asetab, kuid Lääne-Euroopa ja Ameerika tööliselised seisawad weel kodanlise mõttewiisi wangistuses ja toetawad seda walitsust rahwaste tapmises, kes nende huwisi jalge alla tallab. Õigest olukorrast aru saada tumestab weel kaswatus ja õpetus kodanlises koolis, kus sihikindla walitsuse walwe all õpetust antakse teatud ainete kohta walitsewate klasside kasulikkuse seisukohast. Teadus, kunst, usk jne kõik on selleks töö, et töörahwast ühiseks rahwaks kodanlastega luua.

Kaswatuse tähtsus.

Töörahwa liikumise juhid on algusest peale wähe rõhku kooli kaswatuse ja õpetuse peale pannud, leppides üleüldiste lausedega ja soowiawaldustega kooli reformeerimise asjus. Töörahwa juhid loodawad enam täiealiste massede teadwuse peale, kelle õladel riigielu ja korra muutmise peab sündima, kui tema tõuswa ja kaswawa põlwe peale, kelles nad käesolewal silmapilgul jõudu weel ei näe. Kodanlased peawad aga töörahwa orjastamiseks mõlemaid põlwi silmas, ühe — wanema — põlwe walwusel on politsei, teise — noorema — kool. Mõlemad asutused töötawad ühes ja sesamas sihis töörahwast kapitalistide lisatasu soetajaks walmistades.

Töörahwa riigi tulewiku kindlustamiseks peab walitsus kõike tegema, mis tema wõimuses seisab hariduse laialilootamiseks, ainult siis wõime julged olla, et me oma kaugelt paistwale sihile — sotsialismile — läheneme. Siin ei pea walitsus üksi töörahwa nooresoo kaswatuse oma kätte wõtma, waid ka kodanliste ringkondade lapsed peawad sellesama kaswatuse osaliseks saama. Nii nagu meie lapsed olid senni kodanlises koolis sunnitud käima, nii peawad nüüd kodanlaste omad töörahwa õpeasutustes õppima.

Raskused töörahwa kaswatamise läbi- wiimisel.

Siit järgnewad raskused, millega noorel töörahwa riigil tuleb kokku pörgata. Ühelt poolt on kaswatus riigi tule-

wiku kindlustamiseks üks tähtsamatest abinõudest, teiselt poolt on aga kasvatuse küsimus teoreetiliselt töörahwa seisukohalt läbi arutamata. Pealegi on kaswatus tulewikuga ühenduses, kuna käesolewa elu muutlikkus ei luba midagi kindlat tulewiku kohta awaldada, ta on weel ämaruses, kust üksikud werstapostid walgendawad.

Käesolewas kirjatöös kasvatuse küsimust käsitades, ei taha meie ülewal nimetatud põhjustel teda selles mõttes arutada, nagu peaksid ette toodawad wäited sotsialistliku riigi kasvatuse sihid olema, mitte sugugi, waid nad toodakse siin ette, kui käesolewa Wenemaa Nõukogude Wabariigi tarwidustest wälja wõrsunud.

Sotsialismi seisukohast walgustame kasvatuse küsimust tulewikus, kui tegelik elu meile selleks rikkamalt aineid kätte juhib.

Kasvatuse siht.

Kasvatuse siht oleneb neist püüetest, mida ühiskond peab tarwilikuks käesolewal silmapilgul teostada ja milles ta näeb lähemas tulewikus elujõudu olewat. Wenemaa Nõukogude Wabariik seab oma lähemaks ülesandeks töörahwa wõimu kindlustada riiklikus ja majanduslikus elus, kuid ta ei sea oma lipukirjaks ainult wõitluse kapitalistide-imperialistide wastupüüetega, waid ta kannab hoolt ka uue töörahwa elu korraldamise eest nende elutarwiduste ja nõudmistel alusel, mis loomulikult kõigil kodanikkudel ühesugusel wiisil tarwilikud on eluwäärtuste maitsemisel, kuid mis wana korra juures ainult kitsamal jõukate ringkonnal oli lubatud. Kõiki nende waimliste ja aineliste wäärtuste osaliseks teha, mis tuhandete aastate jooksul töörahwa töö ja waewaga saawutatud, kuid mis ainult mõne üksiku maitseained olid, seda tahab uus riik osalt kooli kaudu teostada.

Kodanlised poliitika ja teadusmehed seadsid selle püüde ka omaks ülesandeks, kuid nad tegid seda ainult sõnades, tegelikult aga seda jõukate wõimumeeste wastupanemisel iialgi elusse mitte wiies. Töörahwa walitsus ei taha aga ideaalisi sõnades kuulutada, waid ta wiib nad halastamata elusse, ühtki kapitalistide wastupanekut arwesse wõtmata. Selles seisab töörahwa ja nende püüete wahe. Töörahwal pole sõnu ilma tegudeta — tööta, neil aga on lõpmata palju sõnu, kuid head teod on ainult wäljawalitutele määratud.

Uus kaswatus seab kõige pealt omale ülesandeks noortsugu wiia arusaamisele käesolewatest sündmustest. Siin ei tee ta wahet ei töörahwa, ei kodanlise nooresoo

wahel, kõik peawad käesolewa sündmuste põhjuseid ja käiku tundma ja oskama hinnata, ainult peab see sündima õigelt seisukohalt, see tähendab töörahwa mõttekäigu walgustusel. Wenemaa Nõukogude Wabariigis ei wõi maad olla wanal wale peal põhjenewal kaswatusel, mis ei andnud lastele õiget pilti ühiskonna wahekordadest ja sugugi ei puudutanud kaswatuses neid majanduslikka põhjuseid, mis töörahwa kurnamisele olid sihitud ja suurt osa rahwast majanduslikus orjuses pidasid. Wale oli see kaswatus ka selle poolest, et ta noortsugu kunstlikult püüdis sellest eemale hoida, mis oleks wähegi lubanud last töörahwa õigest seisukorrast aru saada ja kodanlist klassi eeskujuks seades, töörahwa noortsugu tahtis oma poole meelitada.

Endine kaswatus seadis omale wanast Greeka ajast saadik ülesandeks noortsugu „harmoonlikult arendada“, missuguse sihi keskaja unustusest Pestalozzi ja Herbart — üles otsisid ja uue kasvatuse aluseks seadsid.

Selle lipu alla koondusid aja jooksul kõik kaswatusteadlased kuni tänapäewani, harmoonilise arenemise all lapse kehaliste, waimliste ja kõlbliste omaduste ühetasast arenemist mõistes.

On ka kaswatajaid olemas, kes oma töösihiks seawad last „igakülgsest“ arendada, missugune mõiste aga wäga tume on oma sisu ja mahutuse poolest, mis pärast ta mitmelt poolt wastuwaidlemist leiab. Last „igakülgsest“ arendada on juba sellepärast wõimata, et inimesel on iseloomu, waimu jne külgesi ja omadusi nii palju, et lühikese õpetuse ajal ei suudeta iialgi seda head soowi tegelikult läbi wiia, waid see jääb suuremalt jaolt elu enese hooleks, kes inimest „igakülgsest“ õpetab. Kudas asi ka ei oleks, püüdis „harmooniline“ ja „igakülgne“ kaswatus noorest hingest ainult ühekülget kapitalistide ilmakorra alandlikku teenrit valmistada, kes nende esimesel hüüdel walmis oleks, oma isiklikka elulisi huwisi ohwerdades, kapitalistide-imperialistide kasu eest surma minema ehk eluaga inimese wäärtust alandawalt palehigis teenima. Harmooniline ja igakülgne kaswatus muutus ajawaimu mõjul alguses kiriklikuks ja uuemal ajal rahwuslikuks kaswatusse, mis ühekülgsel ja kitsal käsitamisel inimese soo waimliseks hukatuseks sai.

Töörahwa riik ütleb ilusatest sõnadest lahti, ta seab oma kasvatuse sihiks noortsugu kaswatada teadwateks ja iseseiswateks kodanikkudeks, kes tulusas töös oma olemise sihti näewad.

Kodanlise kaswatuselise aluse.

Kodanlise kaswatuselise aluse waimlised toed peituvad neljas idees, mis tema kaswatuselise iseloomustawad ja temale sisulise aluse panewad, kuna kõik muu selle ümber kui tehnilised ja mehaanilised abinõud koonduvad.

Siin on kõige pealt Ristiuse mõte, millega meie koolid tänapäewani läbi tungitud ja mis kõigis koolielu awaldustes juhtiwat osa mängib. Ristiuse õpetus ja kõlblus on tuhandete aastate jooksul säherduse wõimsa koha omale omandanud kodanlises elus, et tema alusel juba keskajal tekkinud koolid ei suuda end usu orjastawast mõjust wabastada, waid ikka ja ikka tunnistawad tema autoriteeti enese üle makswaks, ehk küll kõikidel teada on, et ametlikust Ristiusest kui waimlisest nähtusest midagi waimlist ega wäärtuslikku pole järele jäänud ja et ta läbi ja läbi mamona ja jõukate teenistuses seisab. Ristiuse oma õpetusega on koolis õieti kõige kardetawam ja walusam külg terwes kaswatuselises, sest et tema lagunenu ja wale kõlblus rikub laste puhtat hinge ja püüet, mis kaswatab neis wariserlikkust ja silmakirjalist kõlbliste normide täitmist.

Teine tugi, millest õieti meie kool on wälja wõrsunud, on antiikilma, s. o. Greeka ja Rooma kultuur, mille alusel meie koolid on korraldatud ja mis suure osa õpeajast oma alla wõtawad, iseäranis gümnaasiumis. Isegi rahwakoolis on ajaloo ja lugemisraamatuse sellest wanast kultuurist andmeid, mis kui eeskujulikud sündmused aastast aastasse, põlwest põlwe edasi kantakse. Wana kultuur on aristokraatia kultuur, kes kõiki inimlikka waimuawaldusi eneses sisaldab, kõikiniimkonna all ainult Greeka ja Rooma w a b a k o d a n i k k e mõistes. Tema sisurikkuse üle meie ei waidle, waid tunnistame temas suurt waimuwaru, kuid meie teame, et meie kodanline kultuur põhjeneb igas asjas just selle kultuuri peal.

Selleks on oma põhjused olemas, mis selles peituvad, et wana kultuur oli puhasklassiline, see on selleaegsete waba kodanikkude ehk teise sõnaga walitsewate klasside majanduskorra sünnitus. Tema peegeldub, kui Plato nii ka teiste mõttetarkade õpetuses, tarwidus rahwa klassidesse jagunemisest, kus juures töörahwas kui õigusteta orjad elutsewad. See waade töörahwa peale, wana kultuuri läbi õigustatud ja õnnistatud, maksab igal pool nüüdki, kui kõrgemas ja keskkoolis, nii ka rahwakoolis. Peale wana kultuuri mõttelise külje pole ta meie koolis weel selle pooltest kohane,

et ta on käesolewa aja waimlistest ja tehnilistest saawutustest kaugele maha jäänud ja temaga tutwustades ei suuda lapsed käesolewa elu awaldusi küllalt jatkawal mõõdul tundma õppida, mis aga elusse astudes end terawalt annab mõista.

Kolmas wana kooli kaswatuselise elustaw idee sisaldub kas piiramata isewalitsuse riigi mõistes, nagu enne rewolutsiooni awalikult ja nüüd salaja Wenemaal, ehk piiratud isewalitsuse korra mõistes, nagu Saksamaal ja Inglismaal ehk kodanlise wabariigi mõistes, nagu Prantsusmaal ja Ameerika riikides ta on maksew. Riikluse mõiste asus pikkamööda selle järele, kudas ta kujunes ja tugewnes, kooli ja kaswatusesse, ning tõusis minewal aastasajal kõrgusele, mis Ristiuse wäärilise kätt leidis. Kool asus riigikorra kaitsjaks, milleks end juba ammugi kirik oli salaja andnud, kuid millest aga awalikult ei kõnelnud. See riikluse mõiste, olgugi et ta mitmesuguses wärwis end awaldab, ei wasta töörahwa majanduslikkudele ja waimlistele nõuetele ja on just see, mille wastu töörahwa wiha ja waen kõige kibedamalt on sihitud ja millest Wenemaa proletariaat on juba wõimu saanud, kuid millele ei all miljonid weel ägawad. Töörahwa koolis peab ta ühes usuõpetusega kõige pealt ajaloo ja lugemisraamatute näol wälja heidetama.

Neljas kodanlist kaswatuselise juhtiw wõim tungis wõimsalt kooli alles minewa aastaja keskpaigal rahwustunde nime all. Tema peasiht seisab selles, et kool kaswataks kõiki rahwa liikmeid, klasside peale waatamata, üheks ühiseks rahwaks, mille awalik ülesanne on rahwuslikku kultuuri rikastada ja selle kaitsel seista, kuna tema juhtide salajane soow aga on walitsewat riigikorda ja kapitalistide majandusjärge alal hoida. Rahwustung on üks neist wõimsamatest abinõudest, millega imperialistid püüawad oma maadeahnitsemise poliitikat uute turgude ja rikkuste omandamiseks warjata ja rahwale ära näidata, kui tarwilik on igale kultuurrahwale imperialistlik politika. Kui usulise nii ka rahwusliku kaswatuselise üle ilmus „Eesti Kooli“ nr. 5 ja 6 pikem seletuskiri, mis pärast keeldumise siin selle küsimuse pikemast arutamise ja tähendamise ainult selle peale, et töörahwa koolis ja kaswatuselises tulewad rahwuse omadused nii palju awalikuks, kui määral nad teatud rahwa loomulikul isäraldused on keeles, olemises ja kultuuris. Mingisugusele liialdusele ja rahwuslikule erinemisele teiste rahwaste kulul pole töörahwa koolis maad.

Kodanlise kooli waimlisi aluseid—Risti-usku, antiikilma kultuuri, kodanlist riigikorda ja pimedat rahwustunnet kohatuks tunnistades töörahwa kooli ja kaswatuse seisukohalt, seame me järgnewates ridades need põhjused üles, mille peale me töörahwa riigi kaswatuse rajame.

Töörahwa kaswatuse alus — sotsialism.

Proletariaadi kaswatus põhjeb alusel, millel niisama pikk, kui mitte pikem iga ei puudu kui kodanlisel kaswatusel. Usk on teadmata ajast põlwest põlwe edasi antud, kuid niisama kaugele juurduwad nende õhkete kajad, kes oma waewa ja tööd pidid sunduslikult wõõrale ohwerdama, ise orja elu raskustes elu aeg wiskledes. Terwe oma olemise teistele andes, pesitses orja südames soow ja püüe majanduslikust ikkest end ometi kord wabastada ja inimeswäärtuslikult waba ilma kodanikuna elada, kelle päralt on ümbritsew loodus ja kõik need kultuuri andmed, mida nad orjadena oma tööga pikema aja jooksul ilmale soetanud.

Sajad põlwed heidutasid seda kaua oodatud ja põlewat soowi oma rindus, enne kui ta kindlama kuju omandas ja lõpuks sotsialismi nime all kui teaduslik õpetus ja töörahwa püüete kroon wälja kujunes.

Meil ei tule sotsialismi all üksi seda ajajärku ühiskonna arenemise käigus mõista, kus töörahwas majandus-tööstuslikud saaduste walmistamise riistad oma kätte wõttes klassi wahed ära kaotab, waid kus selle tagajärjel terwe waimline ilm usu, teaduse, kunsti, kõlbluse, õiguse, riikluse jne näol uuendatakse ja kus ühed neist kas ära kaowad, kui wana aja orjastusabinõud ja teised omale uued sihid rajawad, mis nende ala süwendawad ja sisulist wäärtust tõstawad. Sotsialism on ajajärk, kus majandusliku elu ümberhindamisega ka waimline elu uesse edenemisjärku sattub. Tema on mõiste, mis oma mahutuse poolest kõigist teistest, nagu usk, teadus, kunst, kõlblus jne laiem ja mis sisu poolest neist kõikidest rikkam. Usk, teadus, kunst jne on osa

sellest, mida meie sotsialismi all mõistame, sellepärast on uue kaswatuse alus, mis sotsialismi peale põhjeb, suurepäralisem ja kaugeleulatawam, kui kodanlaste oma.

Töörahwa kaswatuse alus — töö.

Sotsialism on siis teostaw, kui ära kaowad need kihid, kes teiste tööst elawad ning wõõra waewa oma elumõnustusel tarwitawad ja kui ühiskonnas kõik liikmed tulusasse töösse rakendatakse. Ühes sellega tõuseb töökohta waade, mis tulusas töös elu ülesannet näeb. Kaswatus, töö peale rajatud, ei kannu seda ebamääralist laadi, mis käesolewas koolis usu ja kõlbluse õpetuse läbi igal sammul ilmsiks tuleb ja kooli elust eraldab. Usu ja kõlbluse õpetuse normid, kui kodanlise korra kaitsjad, õpetawad ühte, kuid tegelikus elus kodus, koolis ja wäljas näeb laps teist kui ümberkäämises temaga nii ka teistega. Tahtmatalt tõuseb noores hinges sala kahtlus usu ja kõlbluse õpetuse õiglusesse ja arwustades leiab ta peagi, et kooli kaswatus on õieti tarwilik koolis ja mitte elus. Ainult nõrgad iseloomud, kes kergelt anduwad kunstlikule mõjule, tulewad koolist wälja kodanlastele soowitawa kaswatusega, see tähendab iseseiswuseta, murtud iseloomuga ja tööpõlgutusega. Just see, mis elus kõige tarwilikum, puudub neil. Pole neil õiget arusaamist elu ülesannetest, neil puudub armastus töö ja iseseiswate ettewõtete wastu, nad püüawad ainult nii palju tööd teha, kui wõrd seda ametikohustused nõuawad, peale selle kergekes elumõnustusel lahutatust otsides. Kaswatus, mis tuule peale rajatud, ei suuda usu dogmade ja kõlbluse normide najal inimest elule ette walmistada, selleks on waja kaswatuse aluseks elu tuuma — tööd, kui ainsamat tegurit wõtta ja sellest wälja minnes kaswatuse ja õpetuse luua.

Kahest nimetatud kaswatusalusest etendab esimene — sotsialism — ideelist, juhtiwat ja teed rajawat osa, kuna teine — töö — õpetuse ja kaswatuse tegelik sisu ja põhi on, mille peale uus kool oma terwe tegewuse rajab. (Järgneb.)

Kunst — õpeaine.

I.

Mõnigi ei läbe pealkirjaks seatawast lühedast terminist imestawa hoiketa mõõda minna: Sol.. Kunst olgu ometi kõige pealt w a l i s e l t waba, profaneeriwa kõrwal-

mõjuta, ilma puiste ettekirjutusteta „ülewalt“ — ja teie julustate uue, alles sündinewa inimkonna wõimet kunsti, kui koondatud, kontsentreeritud ilu, osastada süsteemiliste õpetundide teel, ja kus? — lihtsas rahwa-

koolis, harilikus rahwakoolis, kus küllalt tegemist A, B, C-ga!

On mulle waewalt ustaw, et imestus sisuliselt lühem saaks. Et sellele wast küllamalt wärwi juure lisataks — näib märksa tõenäolisemana.

Mis öieti nii mõnegi siin tormiliselt imestama paneb?

Kunst oli hiljuti weel ainult seltskondlik eesõigus, mis warandusliste ning seisusliste eesõiguste kraadiklaasil nendesamadega üheskoos „külma — sooja“ märkis, oli mitmel puhul hingeliselt totra „hiilgawa seltskonna“ omapäraseks meelelahutuseks, moodsaks ajawiteks, erilõbuks, kuigi pahatihti sisutuks. Tõsi, oli harwa juhtumisi, kus rahwalikust (neil puhkudel aga ülitihhti sõnu rahwalik ja rahwusline tarwitades ühes ja sellesamas tähenduses) kunstist oma-wahel juttu tehti, sedalaadi wooludki esile peasesid ja üksikud, kunstis nii ehk teisiti pinnale kerkinud, ratsul „publikumi“ maitsele rahwaelust wõetawate ainetega järgi külitasiid.

Kuid see polnud igakord rohkem, kui „tärawune mood“, wastand ootamatuid, weresse sähwiwaid lõbustusi kisedawast „publikumist“ ju äranähtud minewaastase hooaja tõmbenumbritele. Rahwale, rahwale ilma westelooliste jutumärkideta, ei peitunud iial (erandid? — neid oli kohutawalt wähe...) selles kõiges jooni, mis esimese hingeeluga, seesmise tarbega oleks kõrwu weetud.

Kõige pealt pidi teos hästi moodne saama. Ja mida järsumates, räpakamates toonides see moodsus awaldus, seda wähem keelati annet, kuulsust ja ülistust esitatud moodsa wõtte wõi käsituswiisi ülesleidjaille.

Tekkis tähelepandaw arw woolusid, mille trehwawaks iseloomustuseks pea kõik kõlawamad wõörakeelsed sõnad targu ära kasutati.

Iga wool oli sisuliselt teine, oli lahku-minew samuti ka käsitus — ja awalduswiisis.

Mis päew, seda enam mindi segi, seda wähem hooliti warem rajatud ning seni hinnas olnud schabloonidest.

Arwustajad ei saanud tahes-tahtmata enam otsi pihku, pühalt lihtsad ja auga teeninud mõõdupuud ei ulatanud enam mõõtma, kõik oli algul nagu pisut silmi kirjuks tegewgi, ja ei teatud tahtmata, kas kõike akki loorberiteni kiita wõi känkua põrnu laita.

Kui seda waiukseks nimetada, siis oli see igatahes, nagu enamjagu waiukusi üle-üleuldse — jällegi waiukus enne tormi.

Ja „torm“ sattuski hoosse...

Kriitikud ühes teiste kunsti arenemisloos tegewate mõtteilma esitajatega jagunesid peagi kahte waenulikku laagri: ühed — sisutute, ahtrate, maotute moodihaiguste poole hoides, neid karedalt ja igapidi õigustades; teised — moodsuses kunstile, kui seesugusele, otsekohest ning paratamatult kadu nähes, tuues ette seks näitlikka oletusi kunstide arenemisprotsessidest läinud ajal ja tuntawamate klassikute surematudest töödest.

Arwustus juurdles kaheks jagunenult nüüd kärmide lõök-abinõude kallal, millega agarat wastasrinda koopasse lüüa, wähemalt warjugi jätta wõi koguni oma tõesid uskuma petta. Wahepeal jatkasid aga mooralased — haiglaselt ilmamõttest sugutatud kunstnikud — oma algatud tööd, — mooralane ei wõinud ometi lahkuda enne töö wiljakat lõppu!

Arwustuses jatkus aasta-aastalt elaw sisisõda.

Ootamata saadi ühes punktis akki lõpulikule kokkuleppele, tuldi selles ühisele otsusele: kunst on enam, kui muu, waba, ärarippumatu; kunstnik, kui loow isik, on waba omis otsimistes, leidmis- ja awaldus wiisides — las' kunstnikud loowad wabadena seltskonna tuulepõõrisest, programmilistest etteütlustest, siis siginewad ilmale wast sünnitused, wõib olla, kõiki meid ühetasa rahuldawad.

Nii nägi päewawalget juba kaugelt enne rewolutsiooni tol ajal paljudest terwitataw hüüdsõna:

Kunst olgu waba!

Rewolutsioon aga tõi päewakorra ühe ehk teise elulise teguri paratamatu ümberhindamise. Majanduse ja poliitikailmas tehti ümberhindamised kohe — waremhiljem teoks. Realsetel põhjustel wiibis aga see ümberhindamine waimuwallas. Toit, millega kultuur-hariduslise töö nimel janunenute isu kustutati, oli ikkagi kaudne ja pea alati agitatsjoonilises ja puhas-propagandalises wärwis. Puhtas kunstis ei jõudnud proletariaat, olles palawikuliselt tööl majanduslik-loowas ülesehituses, kõigiti järgikaalutuid samme ette wõtta.

Alles kuud hiljem nähti ka siin proletariaadi jõulist kätt sihte loomas.

Teisal -- kodanluse talus — ei saadud samuti mahti puhta kunsti küsimustes agar olla — kaotades rewolutsiooniliselt ettewõetawate aktide läbi unerahu, kulus seal aeg tabawamate wastulõõkide sepitsuste peale, üksi harwad jõuetud häälled kostsid siit-sealt.

Hiljem said nemadki jutukamaks. Rõhutati jällegi ajakirjanduses ja nädalikirjus wabast weel kord w a b a s t kunstist.

Ja see udune, puru-kodanlist maiku wäide pesitses algul mõne meiegi seltsimehe ajusse. Hakati õhinal trakteerima kunstist, kui eriti wabast eluawaldusest, selle juures sattudes tihti elementaarimateki mõistetes rappa..

Kokkuwõetult: nende seltsimeeste ja kodanikkude waimline mina on hallitama lõõnud, on pehtinud kodanlise mõtteilma kriitilistest ekstraktidest. Nad on ajuti teatud mõttes hallitatud warjusurma kodanlusest mõttekandjate libekeelsusest ja peapööritystest, mis alati sedawõrd wõrgutawalt mõeldud ja uimastawalt rikka teooria-leiliga üle niisutatud, et see, kel külma aru just mitte igal ajal wõtta, enda mõtetele laseb paurpidise käigu anda.

Tähendab — kunst polegi waba?

On. Kuid, nagu wast teate, on olemas päewakajaline „wabadus“ ja — wabadus.

Kunst p e a b, p e a b j a p e a b olema waba. Kuid ta wabadus ei tohi seista igasuguste sisutute kelkimiste ja täissõõnute asjaarmastusliste weidruste maha-saamisest.

Tulewiku-kunst kaldub oma arenemiskäigus paratamata kollektiwismi poole. Ja tõelises sotsialistlikes korras, mille maksmapaneku ajani igatahes enam aastakümneid ei kulu, ei tunta päikelises laotuses, eemal „maistest wiltsustest, wäiklustest ja labasustest,“ lehwiwaid kodanlikka „ära puudu — olen suurwaim, geenius!“ —, waid siis pärib, kunst endale, nagu elu enesegei sisukord, kollektiivse aluse, imbub elusse selle sõna täies ulatuses.

Et see meil kord loomulisemalt elusse-wiidaw oleks, seks tuleb aegsalt luua rida üleminekut hõlbustawaid eeltõimisi.

Ning eestkätt seisab meie töökawas rahwahulkade kultuuriline walgustamine ja neis õige, wõltsimata kultuuri, — eriti kunsti-mõiste teadlik elulekutse.

II.

Kool oli läinud aastail koht, kust wõrsuw inimkond ammutas algteateid kirjaoskusest, — sõnaga, kus tutwuneti elementaarima teadusega ning laiendati mitmekõlgsest enda silmaringi. Et oskuse omandamine paljudelgi aladel puudulik oli, mõndagi soowida jättis, on ammune tõde. Kuid põhjusemõte (kuigi moonutatud) oli ka tsariaegistes koolides omal kohal, kuigi neis „otstarwe igakord abinõu ei pühendanud.“ Algkihilised mõisted omandati

abinõude otstarbetuse peale waatamata sealto ometi.

Tulewiku-koolid wõtawad muidugi rewolutsioonist nõuetawa kursi. Neis lastakse nooresoole igatahes osaks saada nimelt neid teadusi, mil tõuterwe eluline tähtsus ei puudu.

Tähtsam teadus, õigem — elunõue, eluline wajadus ise, millest koolide reformeerimisel ei tohita mööda waadata ja mis teiste õpeainete hulka tuleb lisada, on — kunst.

Õieti tehti selle õpeaine käsitlemisega juba wanadeski traditsioonilistes koolides algust.

Kes meist pole koolis laupäistel wõimlemisetundidel hääletutes kummi-kinges pidanud järetegeima, mis käskiw alam-leutnant Düüna wõi Oneega polgust meile ette ähkis?

Ja gümnaastik on ometi tõstew aste plastiliste saawutuste poole balletis.

Ning kes meie sõsaratest wõi naistest pole käsitöö-tundidel heegeldanud koolis stiili-kirjuid narmendusi ning hilpa, mille walmissaamist „kleenuke“ klassidaam nii tihti kiirendas?

Ja ometi on oskusline kunst-käsitöö üks kunsti ühe ehk teise kategooria haru.

Uudes koolides tulewad peajooned kunstist hästi awaras masstaabis juba maast madalast kaswandikkudele teatawaks teha ning neis teadlikud ilu-mõisted tekitada.

Et see mitte asjatuks tööks ning tühipaljaks waimunärimiseks ei kujune, seda tähendab meile nähtus, mida Wene tuntawam sotsialistlike teatri looja W. Kerschentsew tähele pannud:

„Ma ei suuda unustada „Feodor Joanowitshi“ näitelawale-seadet ühe Wene külakooliõpetajate-seminaris. Koolihoonesse oli kiilunud hulk mitmetüüpilisi õpeasutusi nii poiss- kui tütarlastele; 300 hooneselutseja wanadus kõikus läbistiku 6—20 aasta wahel.

Lapsed — kui üksikud erandid wälja jätta — polnud omal lühedal eluajal weel teatrit kuulnud, näinud ja kaswasid muidugi wäljaspool igasuguseid teatri-muljeid. Koolis eneses oli aga oskusline deklamatsioon ikkagi esimesel kohal, omawahelisi etendusi korraldati tihtipeale, klassid (ka alamad hulka arwatud) wõistlesid kirjanduslik-muusikaliste ning teatriõhtute organiseerimises, — sõnaga, koolikaswandikud ja osalt läheduses asuwate külade elanikudki pärisid sel moel endale joon-joonelt õiged teatrimõisted.

Neis tingimistes wõis mitte ükski keeru-

lise sisuga „Rewidenti“, „Metsa“ jne näitelawastada, waid ilma riisikuta isegi „Dr. Stockmanni“ ja „Feodor Joannowitshi.“

Enne tegelaste lõpulikku walikut wõeti osad kümnete kaswandikkude ühisel osawõttel läbi, — kõik wähegi mänguks kõlbulikud said nii wõimaluse oma wõimist kõikide nähes esitada ja osasid nõude kohaselt wäljatõtdada.

On üleliigne allakriipsutada, et jõmpsi-
kud etendusepäewaks mitte üksi tüki sisu, waid ka üksikud stseenid olid pähe tuupinud. See oli neile seda kergem, kuna proowidest keegi puududa ei tohtinud ja eeltõõd kõikide nähes tehti.

Nii hästi näidend ise, kui ka üksikud wäljaasted sellest arutati tegelaste ning pealtwaatajate keskel mitukorda läbi ning nii ei toonud tegewusetute pealtwaatajate õiglased märkused selle ehk teise wildaka wõtte kohta wähem kasu, kui need, kes näidendis isiklikult tegewad olid.

Dekoratiivne ja tehniline külg oli samuti kaswandikkude endi luua. Kuna wanemate klasside kaswandikud näitesinu maalised ning tütarlapsed kostüüme õmblesid, pinseldasid 7—10 aastased oma maitse järgi (olguigi, et peajoontes ikkagi juhatuse all ehk eeskujude järgi) wiinatopsid, pinke ja taburette, walmistasid butafoorilisi asjakesi, kliisterdasid hõbedase paberiga mõeku ning lahingukirweid. See kõik polnud aga loomishimuliste ainus töö! Waja oli üle Jausa (Яуза) sild ehitada, lootsikkokku klopsida, XVI. aastasaja Moskwa poodide kohane kaup muretseda, ahjusid wõõpada, kilpisid ja peailustusi walmistada, kettisid, kirweid, — programme joonestada...

Kool oli kolme nädala wältusel hiljaõõni töösse kistud, ja alles pärast ühist energialist jõupingutust esineti näidendiga lahtisel awalikul lawal.

Kui eesriie üles keriti, tärkas noortes pealtwaatajais teadmine, et kõige selle otsekohesed kaastegelased oldi. Ja kui keegi Timofei Ptushkin tähele pani, kuidas

temast pinseldatud topsist Wassili Schuiski wiina timmis, elas ta loowa inimese tunnet üle, s. o. aktiivse osawõtte tunnet, millele „Kunsti-teatri oma töökoja“ butafoorilisi wiperusi tähelepanelikult uuriw waatleja tuliwõõras on.

See etendus häwitawalt waatleja seni pealesunnitud ja kahjuliku passiivse oleku ning muutis terve saali — nii näitlejad, kui ka waatlejad — ühiseks koguks, loomistungist ühteliidetuks. Teiste sõnadega, täideti teatri tähtsam ülesanne.*)

Samane tung, wõib juhtuda wähestes teisendides, on nooresoos ka teiste kunstiharude osastamise järgi.

Selles sihis peaksid meie hariduslised õpejõud õppijatele niipea, kui meil tulewiku koolide tüüp juba enamwähem kindla kuju saanud, wastu tulema.

Kuidas ja mil teel kunsti-käsitamine koolide õpekawasse wõtta, on edaspidi muidugi tehniliselt äraotsustataw.

Arwesse wõetawaks tõkkeks on aga pädagoogide puudus, kes wastawa teaduslise bagaashiga warustatult wõiksid tege-
wust alata.

Kui õiglane olla, peab allakriipsutades isegi tähendama, et säärase õpejõude arw meil, Eesti ringkondes, ühest-kahest wae-
walt üle ulatab.

Kuid sellest eriti tähtsast eesmärgist ei tohita ikkagi pettunult taganeda.

Tuleb tänasest peale kõik ära teha, et juba lähemas tulewikus meil wõimalus leiduks kõike ülesloetut tegelikult õpeka-
wastada.

Kuiw, abstraktne joon ei tohi meie koolides enam nähtawalt esile tikkuda.

Tuleb raiuda uusi sihte, uusi siht-
joone...

Üks neist sihtidest, kordan — üks neist tähtsamatest sihtidest tahab olla eelreades trakteeritawa õpeaine täna-homme käsilewõte koolides. O. Saarik.

*) В. Керженцев. „Социалистический театр.“—

Sotsialistlik kaswatus.

Meie elame üle ühte põnewamat ajajärku maailma ajaloo. Need juhtiwad jõud, mis enda kokkupõrkamisel sünnitawad elulist ja klassilist wõitlust ja mis kauemat aega warjatult kogusid ja korraldasid ennast sügawates seltskonna algkih-
tidest, on nüüd lõhkunud kõik tõkked ja määramata energiaga peasenud wallale.

Töötaja inimesesoo wabaduse ja wenduse mõte näis alles hilju meie silmi ees täiesti uputuna üleilmse werewalamises ja egoistlike instinktide mõllus, mida elule kutsunud walitewate klasside ülewõim. Aga weel korra näitas ajalugu hiilgawalt, et tõde on arawõitmata. Sotsialism, mida nii mõnedki kodanlise klassi häälekandjad

suure kahjuröömuga walmis olid igaweseks hauda matma, tõusis üles, nagu föniks põrmust. Ja see föniks, Wene rewolutsioon ähwardab peagi muutuda wägewaks marukotaks, et kuulutada oma wõitlusekajaga otsa tervele walitsewale kodanilisele maailmale. Meie ei suudagi weel praegu selget aru anda endale sellest hiigla pöördest, mis ümber wiskab kõik senini walitewad arwamised, seadused ja dogmad nii majanduslikes kui waimlikes elus. Tulewiku riik, mille kustumata sära silm harilikult otsis määramata kauguses, seisab meie ees. Ja see nähtus on nii ootamata, et isegi terasemad töörahwa klassi waimlised juhid kohmetanult jäid peatama ning ei taha oma silmi ega meeli uskuda.

Agaga ei luba maad anda pikkadeks arupidamisteks ja järeilmõtlemisteks. Äge wõitlus kestab edasi igapäew. Uue ilma waenlased on lugematad.

Määratu on nende hulka awalikkude sotsialismi mõtte wastaste klasside ja kihide seas. Aga mitte wäikest waewa ja takistust ei sünnita sotsialismi aate otsustawale wõidule peasemiseks ka see ettewalmistuse puudus ja arusaamatus, mis tihti awaldab ennast isegi tähtsamates ülesannetes sotsialismi elule wiiwa klassi — töörahwa laiemates ringides. Ei wõi imestada siis, et esimese waimustuse hoole juba peagi järgnes ränk pettumus. Saadud wõitude kõrwal, mis esialgu silmi pimesitasid, tulid awalikuks niisugused eksisammud, [nii rasked kõrwalekaldumised otsekohesest sihist, et paremadki rewolutsiooni juhid käidud rada waadeldes mõnikord hirmu tundsid ning kahtlema löid. Takistused, millest ei peetud lugu lahingu tuhinna, ilmusid nii ränkadena lähemal loowa töö katsel, et nende ees ka kõige ägedam laine murduma ja taganema pidi. Peagi tuli ilmsiks, et uus elu, uus seltskond, mida mõeldi luua, mitte korruga, walmilt ei wõi ilmuda, et ta wälise wõidu peale waatamata määramata kauat ja wisa eeltööd saab nõudma. Sotsialism, mille lipu all meie praegu elame, wiibib alles wõitluse järgus. Et selles wõitluses peaseda otsustawa wõidule, seks ei ulata üksi ainelised sõjariistad ja peawad saama appi wõetud waimlised. Punaste polkude kõrwal peab tegewust algama sotsialistiline kool, sotsialistiline kaswatus, mis enda ülesandeks seab elawa põlwe ilmawaate ümberloomise ja tõuswa põlwe ettewalmistust uue elu ja uue seltskonna nõuete järele. Muidu jääb asjatuks kõik tehtud töö ja walatud weri. Tahtmataft tuleb

siin meelde wana Arabia targa ütetus, et õpetlase tint niisama imestamise wäärt on, nagu kannataja martri weri. Ka tulewa seltskonna loomisel on ja saab awanema õpetlasele, õpetajale ja kaswatajale niisama tähtis ja wastutaw tööwäli, nagu sel rewolutsionäril, kes püss käes, wõitleb uue seltskonna waenlaste wastu.

Agaga kui sõdijal rewolutsionäril, nii seisawad ka sotsialistlikul kaswatajale hiigla raskused eel, mille ärawõitmiseks wähe on ainult waimustust ja joowastuse tuhinat. Siin awanewad ülesanded, mis nõuawad wisadust, järjekindlust seatud sihi püüdmises, selget waimu olewiku chaose mõistmiseks ja loowat tööd heleda tulewiku rajamises. Kaswatus töö iseäranis tõuswa nooresoo juures on toimeetus, mis nõuab õrnust, hellust ja ettewaatust. Olud, milledes meie elame, sunnivad agaga meid käskiwalt seda kaswatus andma ja saama keset tuld ja werd, kus ei wõi olla mingit juttu õrnusest, ettewaatusest ega järjekindlusest. Kaswatus töö nõuab, et kaswataja ise awaldaks kaswatus aine põhjalikku tundmist ja tema sihi täielist, selget mõistmist. Walitsew ilma waade, mis tuhandate aastate jooksul peab elu enda kammitas, on agaga nii sügawalt juurdunud kõigi waimuelu awaldukses, ta on nii tihedalt põiminud ennast terve seltskonna koesse, et täielik lahtipeasemine temast isegi parematele rewolutsiooni juhtidele mõnikord üle jõu käib. Sellepärast wõib sotsialistlikust kaswatus juttu teha ainult tähtsamates algoontes, silmas pidades üleüldiseid sotsialistlikule seltskonnale põhjapanewaid mõtteid ning paljastades neid ebaloomulisi järeldusi, mida pakub walitsew kodanline kaswatus süsteem. Kuid pean ennast wabandama.

Kaunis tänamata ülesanne on waielda kodanluse kaswatus süsteemi wastu „Eesti Kooli“ weergudel. Sest meie peame kahetsuseks tunnistama, et meil Eestis polnud olemas mingitki põhjalikult läbiwiidud kaswatus süsteemi. Raskete majandusliste ja poliitiliste olude tõttu, alles põdedes neetud orjapõlwe haawu, pidasime meie senini peaaegu kättesaamata ideaaliks seda kaswatuslist ja hariduslist astet, mis igapäewaseks nähtuseks ja mõõdapäesemata waja duseks on saanud mitmeski nüüdseaja demokraatlikes riigis. Jutt on nimelt üleüldisest sunduslisest maksuta emakeelsest haridusest alamast kuni ülema koolini. Kui pidada kestawaks ehk jäädawaks seda poliitilist olukorda, mis walitseb praegusel silmapilgul Eesti piirides,

siis võiks nimetada õigusega sotsialistliku kasvatuse mõtte käsitust Eesti koolis andeksandmata ünistuseks. Põdegu kodanline pool ja kasvatuse süsteem küll parandamata sisemist tõe, meie haridusepõllul varitsewas pimeduses paistab ometi temagi, kui mitte elustawa päikesena, siiski vähem surmahädast väljajuhtiwa tulukesena.

Sellepärast, et igat ebamõistmist kõrvaldada, peame meie tunnistama awalikult, et neis kirjeldamata wilitsates oludes, milledes Eesti kool ja haridus kiratseb, ka põhjusemõtteliselt läbiwiidud kodanline demokraatline kool oleks suureks edusammuks. Eesti töörahwas saaks ka edulist kodanlist kooli tarwitades, tema wigadest ennast eemale hoides ja tema positiivsetest omadustest õpetust wõttes, leidma wõimalust katkestada ühtegi osa neist pimeduse kütkestest, mis orjastawad tema waimu. Kui meie aga siiski jutu alla wõtame sotsialistliku kasvatuse mõtet Eesti ajakirjas, siis ei tee meie seda mitte üksi meeles pidades wälist Eestit, waid palju enam Eestis walitsewate poliitiliste olude ebapidawust. Meie siht on nimelt hoiatada meie töörahwast kodanlist kooli ümmardamast, ning weel enam, et olewiku wäljakannatamata warjuilmas õhutada sotsialismi wabastawat juhtmõtet.

Meie ajal on saanud üleüldiseks, juba wananenud tõeks, et Saksamaa kooli hariduse ja kasvatuse asjus on tõusnud eeskujuliku järjele. Sellest annab tunnistust pea täielik kirjaoskamatute kadumine Saksas rahwa arwustikus. Sunduslik ja maksuta algharidus, kesk- ja kõrgemate koolide rohke arw ja kõrge seisukord, põhjalikult läbitöötatud ja jõudsasti edenev kaswatusteadus — kõik need nähtused on teinud Saksamaa miskiks töötatud, pühaks maaks paljude maailma rahwahariduse töötajate silmis. Saksas kasvatuses on kodanlus tõusnud oma kõrgema tipule, appi kutsudes kasvatuse sihile kõike seda wäge, mis olewiku kultuura kodanlisele ilmawaatele suudab pakkuda oma lugemata wõitudes teaduse ja ainelise edu wallas. Ja ometi, kui meie lähemalt vaatleme selle kasvatuse süsteemi wilja, tegelikku Saksas rahwa waimlist seisukorda, siis peame meie jõudma õige troostita otsusele. Toome seks paar tunnistust.

Kuulus moralist ja kirjanik Leo Tolstoi tundis muu seas oma elu teatawal ajajärgul sügawat huwitust kaswatusteaduslike küsimuste wastu. Et ennast lähemalt kooliasjadega Lääne Europas tutwustada,

ei leppinud ta mitte ainult sellega, et raamatutest-wastust otsida, waid uuris põhjalikult tegeliku järealkatsumise teel walitsewaid olusi rahwakoolides Saksas, Shweitzis ja Prantsusmaal. „Waataame, ütleb ta, neid koolisi, ilma et meie küsiksime rahwahariduse arwustikku Saksamaal, püüame tundma õppida kooli ja tema mõju rahwa peale tegelikus elus. Mulle näitas tegelikus järgmist. Isa saadab tütre ehk poja kooli wastu enda tahtmist, wandudes asutust, mis teda ilma jätab poja tööst ja ta loeb päewi selle tähtajani, kus poeg koolist wabaks — schulfrei — saab (juba see sõna näitab, kudas rahwas waatab koolide peale). Laps läheb kooli selles kindlas usus, et ainus temale tuntaw isa wõim ei mõista heaks walitsuse wõimu, mille alla ta laps peab heitma, kooli astudes.

Teated, mis ta oma wanematelt kaasõpilastelt kogub, ei tee kangemaks tema soowi kooli astuda. Kool kujuneb tema mõttes, nagu miski asutus, mis loodud laste piinamiseks, asutus, kus lastelt wõetakse nende tähtsam löbu ja nõue — wabalt liikuda, kus Gehorsam (sõnakuulmine) ja Ruhe (waikus) on peatingimised, kus isegi selleks, et tunniks ära minna, on waja iseäralikku luba, kus iga üleastumist karistatakse linealiga, lihtsalt kepiga, olgu küll, et ametlises ilmas on tähendatud, et ihunuhtlus lineani abil ära on kaotatud, ehk last nuheldakse kõige õelama õppuse seisukorra pitkendusega. Kool kujuneb täie õigusega lapse meeles, nagu asutus, kus temale õpetatakse seda, millest keegi aru ei saa, kus teda wägisi sunnitakse armsa koduse murraku asemel kõnelema wõõrast keelt, kus õpetaja enamasti näeb koolilastes oma weriwaenlasi, kes enda ja wanemate õeluse tõttu ei taha äraõppida seda, mis tema ise on äraõppinud, ja kus koolilapsed, ümberpöörduvalt, waatawad kooliõpetaja, nagu oma waenlase peale, kes ainult isikliku kurjuse pärast sunnib neid nii raskeid asju õppima. Niisuguses asutuses on nad sunnitud wiibima läbistikku kuus aastat, kuus tundi päewas. Missugused peawad olema järeldused, seda näeme meie sellest, missugused on nad tõe poolest ja mitte arwustiku järele. Saksamaal omandawad ^{9/10} kooliõpitanisi mehanilise lugemise ja kirjutuse oskuse, ja nii kangejälkuse koolis omandatud teaduse radade wastu, et nad edaspidi raamatutki kätte ei wõta. Las' need, kes pole minuga nõus, juhatawad mulle kätte need raamatud, mida loeb rahwas; isegi Badeni Hebbelit, isegi rahwa kalend-

risi ja ajalehti loetakse wäga harwa. Ümberlückamata tõenduseks, et rahwa seas puudub tõsine haridus, on see, et puudub rahwa kirjandus, ja peasi, et kümnendat põlwe peab niisama wägise kooli saatma, nagu esimestki. Sest on kindel, et kool äratub jätkust hariduse wastu, et ta õpetab nende kuue aasta jooksul neile silmakirja ja pettust, mis tekib sellest loomuwastastest seisukorrast, millesse on seatud õpilased ja sellest mõistete segadusest, mida nimetatakse kirjaoskuseks*).

Ei tarwitse lähemalt peatada niisuguste ilukirjandusliste tüüpuste juures, mis Saksa kaswatajat kujutawat, nagu kuulus „Kaswataja Flachsmann“ ehk H. Manni „Professor Unrat“. Praeguse aja ilmasõda on meile kõigeparemaks tunnistuseks sellest, missuguseks tuimaks tapainaks on suutnud moonutada Saksa talupoega ja töölisi Saksa kaswatusesüsteem, ning ühes ka tunnistuseks, kui hiiglasuur on Saksa koolis hiilgawa wälimuse all imperialistilise ja kodanlise ilmawaate sumbataw, lämmataw mõju, kui kaugel on olewiku Saksa koolist tema kuulsa esiisa Pestalozzi humanistilised mõtted ja waated, rääkimata juba sotsialismi mõjust, mida õieti pole märgatagi. Kool on siin sõna täielises mõttes sõnakuulelik ja wõimukas abinõu walitsewate klasside käes rahwahulkasi kindlates kütketes pidada.

Aga wõib olla, et nii halwad järeldused tulewad awalikuks ainult Saksamaal rahwakoolis. Walitsewad klassid, kes rahwa waimu taltsutamises tähtsamat kaswatuses ülesannet näewad, oskasid muidugi enda nooresoole nõutada paremat, kõrgema wäär-tusega kaswatust ja haridust. Asjaolu näitab ometi, et tõsine seisukord koguni ümberpöördukt kujuneb.

„Keegi ei hakka salgama, ütleb Bebel omas raamatus „Tulewiku riik“, et meie praegune hariduse ja kaswatusesüsteem suurte ja ähwardawate puuduste all kannatab, misjuures neid puudusi tuleb ilmsiks rohkem kõrgemates, kui alamates kooli astmetes. Küla kool on gümnaasiumiga wõrreldes kõlblise terwise eeskujuga, waeste tütarlaste käsitöö kool — kõlbluse eeskujuga paljude aadelisoost neidude pensionaatidega wõrreldes. Põhjust ei tarwitse kaua otsida. Seltskonna kõrgemates klassides on surutud iga püüe kõrgemate inimesesoo eesmärkide poole, neil puuduwad ideaalid. Ideaalide ja tegewuse puudusel,

*) L. Tolstoi kirjatõdd: Полное собрание сочинений Л. Н. Толстого, т. XIII, изд. Бирюкова, стр. 15—16.

mis kõrgema eesmärgi poole oleks juhitud, laguneb laiali piirita janu lõbude järele ja kalduwus ülbuse poole kõige tema füüsiliste ja kõlbliste paisetega. Kuidas wõib saada teiseks noorsugu, kes üles kaswab niisuguses õhkkonnas? Toores-materiaalne lõbutsemine elust ilma piirita ja mõöduta — niisugune on ainus eesmärk, mida ta näeb ja tunneb.

Mistarwis ülepea edasi püüda, kui, wanelmate rikkuse tõttu, iga püüdmine näib olewat üleliigne? Kõige kõrgem haridusline tasapind suurema hulga kodanlaste klassi poegade juures awaldab ennast teadmistes, mida waja esimese järgu wabatahtlise sõjawäeteenija eksami tegemiseks. Kui see eksam tehtud, siis näib neil, et nad on tõusnud olewiku teaduse tipule, nad tunnewad endid kõigewähemalt olewat pooljumalad. Kui nad aga on saanud tagawarawäe ohwitseri diploomi, siis ei ole nende uhkusel ega kõrkusel enam piiri. Mõju, mida on omandanud see põlw — nimelt terve põlw, suuremal hulgal nõrk iseloomu ja teadmiste poolest, kuid wõimukas oma mõtete truualamluse ja orjameelsuse poolest, on nii suur, et meie aega wõib nimetada tagawara ohwitseride ajajärguks. Tema pea tundemärk on iseloomu nõrkus ja poolikharidus, kuid pärastu truualamlus ja orjameelsus ning toorus alamate wastu.

Meie kodanlaste tütreid saawad nii kaswatatud, et neist puped, moodiorjad ja salongi daamed saawad, kes lõbusi püüawad, lõpuks aga kõigest tüütanud, ägawad nad igawuse ja kõiksugu wäljamõeldud ja tõsiste haiguste käes. Wanades päewades muutuwad nad ebaukslikkudeks ehk spiritlasteks, leinawad taga maailma hukkaminekut ja kuulutawad ihutaltsutust.

Mis alamatesse klassidesse puutub, siis püütakse nende hariduse tasapinda madaldada. Proletaarlane ehk saab muidu liiga targaks, tema tüütub ära oma orja seisukorrast ja tõuseb üles maapealsete jumalate wastu. Mida juhmim on rahwas, seda nõlpsam on tema üle walitseda.

Nii näeme meie, et hariduse ja kaswatuses küsimustes praegune seltskond niisama abita on, kui kõigis muis sotsiaalsetes küsimustes.“

Silmis pidades seda loomutruud koolikaswatuses pilti Saksamaal, ei pane meie enam imeks, mikspärast Saksa töörahwas käesolewas ilmasõjas nii haletsemisewäärilist tapaina osa mängib. Järjekindel rahwa waimu suretamine kodanlises koolis kannab rikkalikku wilja, seda tõendawad need wereojad, mis Saksa proletariaat sõnalausumata walab oma alatiste waenlaste klassikasude eest.

(Järgneb.)

J. Jürgens.

Peterburi Eesti Tööraha Ülikooli esimese semestri tegewuse ülewaade.

Peterburi Eesti Tööraha Ülikool algas oma tegewust s. a. 14 juunil. Esimene semester kestis kaks kuud, ja 16 augustil jäi töö seisma suwiseks waheajaks, kuni septembri kuu lõpuni. Lühikene ülewaade läinud semestri tegewuse kohta wõiks mitmestki küljest huwitust pakkuda ja järgnewais ridades tahetakse anda pilti sellest, mis teha on jõutud läinud semestri jooksul, ja mis teha kawatsetakse järgmises semestris.

Tööraha Ülikool awas esialgu kaks osakonda: ühiskonnateaduste- ja loodus-matemaatika-tehnika osakonnad. Peale nende kahe osakonna awati ka eelklass, milles õpetust anti eesti- ja wenekeelses lugemises ja kirjutamises, rehkenduses ja Saksa keeles.

Juba algusest peale kogus iga osakonna ümber kindel arw kuulujaid. Loodus-matemaatika-tehnika osakonnas ja eelklassis töötasid kindlad grupped kuni semestri lõpuni, kuna ühiskonnateaduste osakonnas umbes juuli kuu keskpaigas töö soiku jäi, kuid mitte kuulajate puudusel. Selle tagajärjel läksid paljud neist, kes endid esiteks ühiskonna teaduskonda üles andsid, loodus-matemaatika-tehnika osakonda. Üleüldse oli kuulujaid esimese semestri jooksul — 84 :

ühiskonnateaduste osakonnas — 38,
loodusmatemaatika-tehnika osakonnas — 33
ja eelklassis — 13.

Neist käis korralikult ettelugemistel loodusmatemaatika-tehnika osakonnas 50% ja eelklassis 70%.

Lektoriteks tööraha ülikooli juures olid järgmised isikud:

L. Schmidt, J. Depman, D. Plau,
A. Wallner, J. Samp, J. Sihwer,
A. Kutti, J. Mägi, J. Anwelt.

Eelklassis töötasiwad:

W. Buck, A. Leetsman,
M. Lukk, D. Plau.

Tundide arw üksikutes ainetes selgub järgnewast tabelist.

Kursused Tööraha Ülikoolis.

Aine	Lektor	Tundide arw	Märkus
Keemia	L. Schmidt	33	
Algebra	A. Wallner	16	
Elekter ja magnetism	A. Kutti	18	
Füsika	A. Wallner	11	
Geometria	— „ —	15	
Mehanika	J. Depman	7	
Rahaasjand.	J. Samp	3	
Wene tööstuse edene-mine ja tööliste klassi arenemine	J. Mägi	7	
Käesolew-rewolutsj.	D. Plau	4	
Ühiskonna arenemine	J. Sihwer	7	
Proletariaat ja riik	J. Anwelt	4	

Üksikud ettelugemised.

Aeronautika	Megert-Ulrich	1	Proowi ettelugemine
Matemaatik. ja filosoofia	J. Depman	2	
Murdarwud	A. Wallner	1	
Nullist	— „ —	1	
Graafika	J. Depman	3	
Teaduste jaotus	— „ —	1	

Eelklassis.

Eesti keel	W. Buck	7	
Aritmetika	Leetsman ja D. Plau	23	
Wene keel	M. Lukk	28	
Saksa keel	M. Lukk	17	

Summa 209

Eelklassis jäiwad ettelugemised Eesti keele üle juuli kuu algul seisma, sest et sm. W. Buck laste kommuuna juhatajaks

läks ja tema asemele teist kohast jõudu võimalik polnud leida. Niisama läks laste kommuuna juure töösse sm. A. Leetsman, kelle asemel eelklassis aritmetikas hakkas õpetust andma D. Plau.

Nii Tõerahwa Ülikoolis kui ka eelklassis peeti ettelugemisi kindlas süsteemis. Üksikutes teadustes, nagu keemias, algebras, aritmetikas j. t., peeti kinni harilikust kursuse järjekorrast, kuna üksikutes küsimustes, nagu proletariaat ja riik, ühiskonna arenemine j. t., ettelugemised seotud grupes käesolewa küsimuse kohaselt arenised.

Kuulajate huwitus ettekantawate ainete kohta oli suurem, kui esialgu oodata oleks wõinud. Oli näha, et tõerahwa keskel tarwidus tundub teaduse järel. Tõerahwa Ülikool oma puuduliku warustusega nii aineliselt, kui ka õpejõudude poolest ei suutnud esialgu muidugi nii palju kuulajatele anda, kui tarwis oleks olnud. Siiski tehti oma jagu tööd ära ja peab ütleva, wäga tähtsat tööd. Pandi alus Eesti Tõerahwa Ülikoolile ja anti esimese semestri jooksul kuulajatele kogu teadmisi mitmest teaduse wallast. See kõik sai teostatud kuulajate ja lektorite ühisel tegewusel, ja kuulajate abi ainete muretsemises ühe kui teise katse jaoks, nende sõbralik ülespidamine lektorite wastu, mis algajatele iseäranis tähtis oli, kõik see oli mõjuwaks tingimiseks Tõerahwa Ülikooli töös esimese semestri jooksul.

Eesti Tõerahwa Ülikool asub seni majas Fontanka 2, krt. 20. Korter, milles on 12 tuba, mahutas endas kolme asutust: Tõerahwa Ülikooli, Proletkulti ja Kommunistlik klubi. Kõik ruumid olid peasjalikult Tõerahwa Ülikooli tarwitada. Proletkult tarwitas ainult üht tuba oma lugemiseoaks ja Kommunistline klubi kööki ja kahte tuba oma puhweti tarwis.

Tarwilik mööbel, nagu toolid, lauad j. m. said kõik kähku muretsetud, nii et lühikese ettevalmistuse järel wõimalik oli tööd alata.

Ruumid oma sisseseadega suutsid esialgu Tõerahwa Ülikooli tarwidusi täita, kuid nende wastawus edaspidistele kawatustele oleks küsitaw. Sellepärast on päewakorras korteri wahetus, mis ehk lähemal ajal juba teostusele tuleb. Ühes Tõerahwa Ülikooliga wahetaks ka kõik need teised asutused oma korteri, kes praegu Ülikooliga ühistes ruumides on ja asuks jällegi temaga ühe katuse alla.

Eesti Tõerahwa Ülikooli peab ülewel Põhja Kommuuna Rahwasajade Kommis-

sariaadi Eesti Osakond. Kuu eelarwe Tõerahwa Ülikooli ja tema juures olewa eelklassi ülespidamiseks ulatas läinud semestris umbes 12.700 k. peale kus juures ruumide ülespidamiseks, üüriks, kütmiseks jne., kulusid polnud ette nähtud.

Eelolewas semestris kaswab eelarwe, muidugi kütmise kulude wõrra suuremaks.

Praegusel ajal, kus riigi majandusline seisukord wäga raske on, polnud ka Tõerahwa Ülikoolil wõimalik niipalju summasid saada, et oma eelarwet täielikult teostada. Oli wõimalik ainult hädalisemateks wäljaminekuteks raha saada, ja edasi lükata tuli isegi niisugused eelarwe punktid, nagu raamatukogu täiendamine ja laboratooriumide asutamine. Üleüldse kulus ära Eesti Tõerahwa Ülikoolil esimese semestri jooksul umbes 7724.31 k., mis järgmiste punktide peale ära jagunes:

Lektorite tasuks ja teenijate	
palkadeks	3698.86 k.
Raamatukogu peale	447.— "
Õpeabinõude muretsemiseks	1239.45 "
Ruumide siseseme korralduse	
peale	2339.00 "

Peale summade, mis kommissariaadi käest Tõerahwa Ülikooli peale sai, tuli sisse kuulajate maksu näol 483 r.

Maks oli esialgu 3 rbl. kuus, kuid pärastpoole leiti kohasemaks wabatahtline maks määrata. Kuulajad õiendasid oma maksusi korralikult nii ühe kui teise süsteemi juures ja wabatahtlise maksu juures tuli isegi rohkem sisse. Suuremad summad, mis wabatahtliselt Tõerahwa Ülikooli heaks makseti, olid: 100 rbl. ja 20 rbl.

Waatamata wähesse wäljaminekute summa peale on Eesti Tõerahwa Ülikoolil wõimalik mõndagi ette tuua. On peetud 209 tundi ettelugemisi. On alus pandud raamatukogule; on muretsetud mõningad riistad keemiliste katsete jaoks (617 r. 95 k.), mis tulewase keemia laboratooriumi iduks töötawad olla; on üht kui teist nõutatud füüsika kabinetiga jaoks (86 r.) ja samuti alus rajatud elektrotehnika laboratooriumile, kus on olemas seni 18 riista 535 rbl. 50 k. wäärtuses.

Läinud semester kandis õiete suwe semestri iseloomu. Tema tegewuse aeg oli niisugune, kus igaüks Peterburi elanik püüdis wabat aega kusagil looduses mööda saata, kus kõik, kellel wõimalik oli, püüdis Peterburist wälja sõita, et elada mõni aeg wabamais toitlustingimistes. See aeg oli niisugune, kus tõerahwale puhkeaeasid anti, mida kusagil eemal nälgiwast suurlinnast mööda püütakse saata. Poliitiliselt

oli see aeg, kus töörahwas oma jõudusid organiseerides, kõike oma võimu pingule pidi tõmbama, et kaitseda sotsialistlik wabariiki waenlaste wastu, kes üles tõusid tscheho-slowaakide näol Uraalil ja üksikute mässusalkadena Jaroslawis, Moskwast ja mujal. See oli aeg, kus igapäewase leiwa muretsemise ülesanded Peterburile ja Moskwale töörahwa ridadest nõudsid mehi toitlussalkadesse. Nii ühele, kui teisele poole andis ka Eesti proletariaat jõudusid, ja mitmedki seltsimehed eestlased, kes Peterburis wiibides oleks wast heameelega oma wabat aega teaduste omandamiseks Töörahwa Ülikoolis tarwitanud, said mõjuwamatel tingimistest eemale wiitud. Kõike seda silmas pidades, peab tunnistama, et Töörahwa Ülikooli kuulajate arw suur küllalt oli Peterburis wiibiwate tööliste arwu kohta.

Talwe semester, mis oktoobri kuu algul peale hakkab, lubab mitmes asjas kuulajate arwu tõusmist oodata, kui mitte kohe alguses, siis sügise lõpu poole, kui toitlussalgad oma tegewuse lõpetawad ja, loodame, kui tscheho-slowaakide wäerind häwineb ning neile seltsimeestele wõimaluse annab, oma hariliku töö juure tagasi tulla, kes seal praegu wõitlust peawad. Harilik päewatöö lubab neid ka kultuuraliste tarwete peale mõtelda ja tung teaduse järel juhib neid Töörahwa Ülikooli poole, kes sellepärast ja ka muil põhjustel mitut uut kawatsust teostada mõtleb.

Nagu eelpool juba nimetatud, on praegused Töörahwa Ülikooli ruumid parajad küll niisugusele tegewusele, mis esimesel semestril päewakorras oli, kuid rohkema arwu kuulajatele ja iseäranis uute osakondade awamisel wõiwad nad kitsaks jääda.

Eelolewal semestril tuleb ka uusi jõudusi juure Töörahwa Ülikoolile. Seni on kutsutud ja on oma nõusolemist awaldanud sm. sm.: R. Rimm, kes ettelugemisi pidada kawatseb Öigusest, Kummel — Uhiskonna teadusest ja J. Jürgens, kes Eesti ajaloo ja loogikast hakkab ettelugema.

Seni polnud Töörahwa Ülikooli juures weel tegelikult tehnika osakonda, mis juba alguses kawatsetud oli awada. Teda käima panna ei saanud peajasjalikult jõudude puudusel. Eelolewa semestri alguseks tuleb see takistus osakonna awamiseks ära wõita, mis teatud raskustega wõib seotud olla, sest et õpetud tehnilisi jõudusid töörahwa ringkondis wäga wähe leidub. Ka ainelist kulu nõuab nimetatud osakonna

awamine, sest et ilma laboratooriumi ruumideta, ilma katseteta, riistade demonstreerimiseta ja praktiliste töödeta tehnika osakond waewalt midagi kasulikku suudaks korda saata.

Töörahwa Ülikool loodab walmis saada nii õpejõudude leidmisega, kui ka aineliste kuludega, kuid õpeabinõude muretsemine lähemal ajal jääb siiski küsitawaks, sest neid leida on praegu kaunis raske. Siiski, saab tehnika osakond, sügisest peale, käima pandud ja kõik tehtud, et ta oleks igapidi asjakohaselt warustatud.

Peale tehnika osakonna awatakse lähemal semestril Töörahwa Ülikooli juures ka põllumajandusline osakond. Tema tarwidus praegusel ajal on wäga suur. Põllutöölised kommuunades peawad nüüd ise majapidamist juhtima ja selleks on neil waja teadmisi ja ettewalmistust, et asi eeskujulikult korras wõiks edeneda. Põllumajanduslises osakonnas kawatsetakse esimeses reas kursused üleswõtta, milledes antaks ettewalmistust kommuunade majapidamise juhtimiseks. Nende kursuste läbimiseks oleks kohustatud iga põllutöö kommuuna omalt poolt saatma 2 ehk 3 isikut, kes peale kursuste lõpetamist wõiks majapidamise juhtimist kommuunas oma peale wõtta.

Põllumajanduslises osakonna jaoks jõudusid ja õpeabinõusid muretseda on samuti kaunis raske, kuid on lootus neist raskustest üle saada, nii et osakond sel sügisel tööd alata wõib, kuigi esialgu puuduliku abinõudega, siis aegajalt ometigi täienedes.

Peterburi Eesti Töörahwa Ülikooli eeskujul awatakse ümberkaudu ka mujal linnades sarnased ülikoolid. Nii töötab Töörahwa Ülikool Jamburgis juba augusti kuu algusest. Seal peetakse ettelugemisi kaks korda nädalas. Peale selle algas Kroonlinnas Töörahwa Ülikool tegewust 27 augustil, kus ka 2 korda nädalas ettelugemisi pidada kawatsetakse.

■ Kehw ja puudulik oma sisseseade ja jõudude poolest on Eesti Töörahwa Ülikool alguses, kuid temas on elujõud. Sooja osawõtmisega loob töörahwas iseendale seda õpeasutust: ta awitab teda aineliselt, ta ise kaswatab ja walmistab ülikoolile õpejõudusid. Töörahwa Walitsus omalt poolt peab oma kohuseks Töörahwa Ülikoolisid asutada ja üles pidada. Ta teostab seda põhjusemõtet juba praegu, raske majanduslises elu korraldamise ajal, ja edaspidi, awaramates ainelistes tingi-

mistes, saab ta neid teostama weel suurema jõuga. Tööraha Ülikoolidel on ees suured ülesanded, neil on oodata lähedat võimalust omi ülesandeid läbiwiia. Seda silmas pidades rühub elule tekkinud Eesti

Tööraha Ülikool tööd teha seni kitsastes tingimistes, kõike hoolt ja wisadust kokkuwõttes, kuni ta endale wõidab kindla aluse ja laialdase lugupidamise tööraha ringkondades.

Aleksander Uurits.

Kunstnik Aleksander Uurits, kes weel hiljuti oma jõudu Eesti tööraha teenistusesse panna tahtis ja Eesti Proletkuldile ettepaneku tegi kunsti instruktoriks hakata, on, nagu „Tööline“ teatab, enneaegset otsa saanud.

Peale pikema Kaukasis wiibimise sõja ja rewolutsiooni ajal jõudis Uurits suure waewaga Moskwasse kolida. Siit asus ta Welikie Luki linna, kus ta väljaspool kooli hariduse alal tööle tahtis asuda. Kuid juba esimesel tööpäewal pani malaria mehe taudi-barakki, kus ta 10. augustil suri.

Jäljed, mis kunstnik Uurits Eesti kunstilma järele jätab, oleks wõinud palju sügawamad olla, kui silmas pidada tema kunstanni suurust. Kuid waesusega wõitlemine noores põlwes — Uurits saatis oma nooruse esimesed aastad wabrikutöölisena mööda — nälgimine pealinnas õppides, nälgimine hiljem Tallinnas, siis Parisis, jälle Tallinnas, kus kadunud ehtsat boheemaelu elas, elu, mis igal pool ja igasugustes tingimistes muutmata üht joont, nimelt k o r r a t u s t kõige pealt awaldas, — kõik see oleks kõwemagi terwise ära kurnanud. Kui siia juurde lisada weel alatist ülepiiri minekut igas mõttes, siis tuleb ainult imestada, et Uurits nii kaua weel elus oli. Mitte põhjusega ei olnud sellepärast tema lähemate tuttawate arwamine wiimasel ajal, et Uuritsat enam elawate kirjas ei ole.

Uuritsa eluloost ei ole palju teatada.

Sündinud Tallinnas woorimehe pojana. Noores põlwes metallitöeline — siit tema wabrikukujutused mitmes sellesisulises kaanepildis („Ääsi tules“ II, Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi rahwaraamatud). Esimese õpetuse maalimises sai H. Laipmanni käest. Õppis peale selle Peterburis kunstikoolis, kus Bilibin tema andest lugu pidas. See ajajärk, kui korralikum kadunu elüst, jättiski need pildid järele, mis Uuritsa nime laiemalt tuttawaks tegid. Oleks nimetada rida sullejoonistusi, mis „Noor-Eestis“ reprodutseeritud, mitme muinasjutukogu illustratsioonid, rida näopiltisi jne. Kõik see on laiali üksikute isikute käes, osalt juba kaduma läinud.

Kõigil, kel juhus oli kadunu korratud elu lähedamalt waadelda, nagu nende ridade kirjutajal, tõusis nii mõnigi kord küsimus, mis Uurits oleks wõinud anda, kui ta omas elus wähegi mingit korda ja piiri peaks ja oma andekorraliku tehnilise kooli läbi tegema sunniks. Kuid üks kui teine oli Uuritsa iseloomu juures wõimatu. Juure tuli weel parandamata haigus, mis tema endise elujõu juured ära õõnistas, ja siis tuli paratamata surm, esiotsa waimline, warsti peale selle ka kehaline.

Kõik need, kes kadunus mitte ainult alalist rahalaenajat ei näinud, mälestawad teda, kui huwitawat ja üht meie anderikkamat isikut, keda ära neelas see kuritegewusline waesus, millest väljarabeleda senistes oludes jõudu jatkus ainult üksikutel wisahingelisematel. Selleks on waja teatawal määral rebase saba wõi tiigri küüni, kuid see kui teine puudus kadunud Uuritsal, kes alalise puuduse all kannatamise ja sellega ühendatud alanduste juures kõige pealt ikkagi uhkeks jäi, isikuks, kes ennast kunagi alandada ei lubanud. Selgelt tuleb meelde, kuidas ta kord minu poole äritatult tuli ja tüki wärwiga määritud riidet ette näitas. Küsimuse peale, mis asi see on, seletas Uurits, et see olla osa ühe „pomu“ näopildist, mida ta sel ajal maalis. Asi seisis selles, et paksutaskuga pomu lubatud honorari wiimasel silmapilgul kärpida oli mõelnud ja Uuritsa hoiatamist, et tema niisugusel korral ka pilti kärpima hakkab, tähele ei pannud, rehkendades, et kunstnik oma pilti rikkuma ei hakka ja sedawiisi kümme rubla „sehwt“ tehtud wõib saada. Seda wäiklust ei kannatanud wälja Uuritsa hing, ja pildi küllest lõigati honorarist maksmata jäetud osale proportsionaalne tükk wälja. Muidugi mõista, et siin kümne rubla pärast Uurits seda ei teinud: talle oli ju täiesti ühepalju kümme wõi kakskümmend rubla. Seda jatkus ju kõigest ainult lähema uulitsani. Siin puudutas tema õrna hinge inimelik nürusus ja seda ei jõudnud Uurits mitte wälja kannatada.

Kuidas aga Uurits ise toimetas kõige

puuduse peale waatamata, selle üle wõis wäga naljakaid jutustusi kuulda tema elust Pariisis mitme samasuguse nälgijaga koos. „Kommuuna“ elanud mitmes korteris, sest sedawiisi awati igale krediit kohalikkude würtškaupmeeste poolt. Üks kommuunaliige awas omale leiwa-, teine piima-, kolmas wiina- jne. krediidi ning sel teel saadud produktid kanti kommuuna üleüldisele lauale. Kui maksunõudmistega õige peale hakati käima, siis oli Uurits see, kes wõlausaldajat rahuldama saadeti, muidugi, ilma rahata. Et wiimane aga õige keeruline asi on, siis tuli nii mõndagi ette luisata. Kord see ja kord teine põhjus ei lasknud raha pärale jõuda ja wiimane trump oli niisugune. Kui üks nõudja enam kuidagi järele ei annud, seletas Uurits tõsise näoga, et nõudja, kui haritud inimene — „haritud“ würtspoodniku pale lõob sarama — muidugi mõista teab, missugused Wenemaa postilõud on: seal on postkontorid raha saatmiseks ainult kuber-

mangu linnades, kuhu mitusada wersta hobustega Wene teesid mööda sõitma peab. Niisugustes tingimistes ei saa ju karwapealne olla. Prantsuse wäikekodanik ei taha haritud inimese nime wette langeda lasta, kiidab järele, et talle Wene olud wäga hästi teada on ja ta sellepärast lootma jääb, et herra isa auwäärt pojale warsti raha järele saatma saab.

Ja kui Uurits Pariisist ära tuli enne, kui „auwäärt isa“ raha järele saata jõudis, saatis ta Tallinnast sellekohase kaaskirjaga, milles reisi raskusi pealinna sõitmisel seletati, wõlgu jäänud summa usaldajale Pariisi kätte. See lugu kujutab Uuritsa iseloomu ja peaks huwitaw olema neile, kes temas ainult lootuseta wõlawõtjat nägid.

Ja nüüd on kõiklepitaja surm arwetele kriipsu alla tõmmanud. Puhka rahu, rahu, mida sa elus ei tunnud, armas sõber Uurits! Tea, et sind soojalt mälestawad need, kes sind eluski hirdasid! Ja neid on heakene kogu.

J. D.

Eesti üliõpilaste arwu kaswamine Tartus.

Selle pealkirja all awaldab M. J. Eisen kirja „Maaliidus“, millest tähtsamad andmed siin awaldame.

Enne Tartu ülikooli awamist tunneme ainult mõne üksiku eestlase, kellel iseäralikul juhtumisel korda läinud kusagile ülikooli peaseda, nagu Jüri papp Hans Kuhn (1525—1550), Märjamaa papp Johan Ignatius *) (1747—1774), Wigala papp Daniel Stamm (1756—1768), Wigala papp Joh. Friedrich Ignatius (1781—1824).

Tartu ülikoolis ei tea me ta esimestel eluaastatel Eesti sugu õpilasi, vähemalt ei selgu seda nimekirjast. Ülepea on sagedasti koguni raske sugunime järele otsustada, kas nimekandja eestlane ehk muulane. On ju suuremale osale eestlastele Saksa sugunimed antud. Üliõpilaste nimekirja silmitsades puutub sugunimi Sülk (1805) silma; see sugunimi wõiks ehk eestlase oma olla; ülikooli awamisest kuni 1805 ei leia me mingisugust eestlast meele tuletawat nime. Jälle kulub 6 aastat, enne kui 1811 eestlane Ignatius ülikooli

wastu wõetakse. 1813 astub üks Masing ülikooli, 1814 teine Masing, 1815 Laaland, 1816 jälle üks Ignatius ja 1817 Fählmann, kes 1825-ni ülikooli jääb. 1819 saawad Kristjan Jaak Peterson ja 1820 Pabo ja Naritz üliõpilasteks. Need oleksid siis eestlased, kes ülikooli teisel aastakümnel astunud.

Järgmisel aastakümnel ei taha Eesti sugu üliõpilaste arw veel suureneda. Sellel aastakümnel astuwad ülikooli peale muude F. R. Kreuzwald 1826 ja samal aastal ka Ph. Karell. Järgmisel aastakümnel tabame Masingi, Undritzi, Ignatiuse, Kingi, Pabo, Peecki jne. Ülepea ei ilmu nimekirja järele eestlaste arwu kaswamise edenemist, niisama wähe ka järgmisel aastakümnel, mil peale muude C. Laaland üliõpilaste kirja wastu wõetakse. 1859 saab J. Hurt üliõpilaseks, astub Saksa korporatsiooni.

Aleksander II walitsuse ajal 60. aastatel hakkab eestlaste seas nagu tõusuaeg hariduse taganõudmise asjus. Peale muude astub P. Peterson 1864, H. Rosenthal 1865 ja H. Treffner 1868 üliõpilaseks, teised tundmata suurused sellest ja eelmisest aastakümnest nimetamata. Esimese laulupidu 1869. aasta üliõpilaste nimekirjas seisawad peale muude: M. Wüh-

*) Wõib kahelda, kas needki eestlased olid. Näituseks öiendas warsti peale Eiseni kirja ilmumist üks Ignatiuse järeltulijatest „Revaler Zeitungis“, et tema esiwanem sugugi mitte eestlane pole olnud.

ner, Norrmann, Muddanik, Jürwetson, Kurrikoff, Tomberg, Lesthal jne.

Järgmisel aastal ei kaswa Eesti üliõpilaste arw enam niisama jõudsalt: paar aastat nimele järele otsustades ainult paar Eesti nime. 1872 aastal tulewad juure Lane, Kerg, M. Jürmann, Reika, Kroon jne. Ja nüüd hakkab eestlaste arw ikka enam kaswama.

Äratuseaeg tõi Eesti üliõpilaste ringkondagi äratust. 1870. aasta algusel astus neli meest kokku, nimelt H. Rosenthal, H. Treffner, A. Kurrikoff ja M. Wühner Kalewipoega lugema ja seletama, wahel J. W. Jannseni juures, wahel J. Hurti juures, wahel mujal. Nende kooskäimisest kaswis praegune Tartu Eesti Üliõpilaste Selts wälja.

Nagu tähendatud, kujunes kooskäimisest selts wälja, siiski pörandaalune selts, sest awalikuks kokkukäimiseks puudus luba ja esimestel aastatel polnud mõtetki niisugust luba saada.

Mõnegi korra kardeti ülikooli walitsuse poolt läbiotsimist ja seltsi protokollid peideti wuttu ära. Seltsi liikmeteks wõeti salajase hääletamisega wastu. Politiliselt teisitimõtlejaid, nagu H. Jannsenit, ei wõetud seltsiliikmeks.

1880. aastaks oli seltsiliikmete arw umbes 20 peale tõusnud. Soome Kirjanduse Seltsi 50-aastasest juubelipidust 1881 wõttis selts osa, kuid see osawõtmine äratas ülikooli walitsuse tähelepanemist ja seltsiliikmeid hakati terasemalt silmas pidama. Kooskäimine ilma loata muutus kardetawamaks. Wõeti sellepärast nõuks, saklaste eeskujul korporatsiooni asutada. Kuid korporatsiooni asutamiseks tarwitati vähemalt 30 meest, eestlasi aga niipalju kokku ei saadud. Wõeti sekka siis lätlasi, muude seas ka pärasine professor J. Sanders, sakslasi, wenelasi. Asutataw korporatsioon omandas sedawiisi täiesti rahwuswahelise kuju. Kuna seni üliõpilaste seltsis suuremalt jaolt Eesti keel walitsenud, astus

nüüd Saksa keel ametlikuks keeleks. Asutataw korporatsioon ei leidnud kinnitust. Asutamise hing A. Mõtus pidi Tartust lahkuma.

Et korporatsiooni asutamine luhta läinud, katsuti seltsi asutamisega õnne. Seekord õnnestas ettewõte. 1883 kinnitati ametlikult „Eesti Üliõpilaste Selts“. Sõja ajal tõusis liikmete arw 150 peale. Nüüdsel ajal on weel paar muud üliõpilaste seltsi ja peale selle 4 Eesti korporatsiooni, kes hilisemal ajal lahedamates oludes warsti kinnitust leidsid.

1900. aastal arwab papp J. Kõpp Eesti üliõpilaste arwu 100 hinge peale, 1916 loeb aga ametlik aruanne ju 391 üliõpilase nime üles, peale selle weel hulk wabakuulajaid. Kuna poolesaja aasta eest kaugemates linnades Eesti üliõpilased nii hästi kui puudusid, teab W. Ernits nende arwu 1915. aastal 830 hinge suure olewat.

See üliõpilaste arw ei ole weel ammugi ajakõrgusele jõudnud ülikoolihariduse taganõudmises. Iga 1000 hinge kohta tuleb Soomes Rootsi sugu rahwa seas 2 üliõpilast, madjaride seas 1,16, eestlaste ja soomlaste seas 0,8, Ungari sakslaste ja serblaste seas 0,4, rumeenlaste seas 0,2 ja ruteenlaste seas 0,03 üliõpilast.

Maakondade ja linnade järele saadetakse wäga mitmekesiselt noorimehi ülikooli. W. Ernitsi wäljarehkenduse järele oli 1915 Liiwimaalt 291 ja Tallinnamaalt 98 üliõpilast, neist jälle Tartumaalt 103, Wiljandimaalt 89, Wõrumaalt 43, Pärnumaalt 41, Saaremaalt ainult 8; Wirumaalt 37, Harjumaalt 24, Läänemaalt 20 ja Järwamaalt 17 üliõpilast. Kõige rohkem õpilasi saatis ülikooli Põltsamaa, nimelt 17 isikut; järgnesid: Paistu ja Urwaste 15, Helme 14, Nõo, Jõhwi ja Pilstwere 12, Halliste ja Kodawere 11 üliõpilasega. Muud kihelkonnad jäid arwu poolest 10 alla. Hulk kihelkondi ei saada enestest ainustki üliõpilast.

Kaswatuse lendleht nr. 1.

Toimetanud F. V. Mikkelsaar, Tartus, 1918. a. juunikuul. Ladu: Wabriku uul. nr. 5. Hind 15 penni.

Kaswatuse eriajalehe puudusel mõtleb endine inspektor F. V. Mikkelsaar kaswatusküsimusi lendlehtede kaudu populari-

seerima hakata, mis ilmuksid kord nädalas ehk wõimalikul korral sagedamini.

Esimene lendleht on nähtawasti sissejuhatawaks järgnewaile. Ta sisaldab üleskutselise kirjutuse „Tööle!“ Juhtsõnaks on peale Carlyle'ist (Karleilist) wõetud

moto järgmine juhtsõna: „Mitte midagi väärtuslikumat ei saa sina oma rahwa heaks teha, kui et sa tema nooruse eest hoolt kannad, ja mitte midagi suuremat ei saa sa inimkonnale kinkida, kui rahvast, tublit tema üksikus liikmes“.

Lendlehte asetatud artikli põhjused on järgmised: Rahwa rikkust ei tule mitte rubladega rehkendada, waid tööjõu wõi energia hulgaga, mis tema liikmetel on; see wiimane aga oleneb tema liikmete terwisest, wõimisest ja waimust.

Sellest seisukohast asja peale waadates leiab autor rea patustusi, mida iga sammu peal tehakse.

Ei hinnata küllalt iga inimese wäärtust. Majandusteadlased on näidanud, et iga inimese kaswatamist 15. eluaastani 7000 rubla alla tuleb hinnata. Lapse surma kohe peale sündimise tuleb juba kui suurt rahwuslist kahju üles kirjutada, juba selkorralgi, kui meie inimest ainult kui tööjõu hallikat waat'eme. Pea põhjus selles wales hindamises on aga kaswatus puudus. Siit järgneb kaswatus tähtsus, mille lõpueesmärk on — rahwuse loowa tööjõu wõimalikult täielik, sihikindel ja otstarbekohane wäljaarendamine.

Mis igalühel üksikul seltskonnaliikmel selles sihis teha tuleks, selle kohta annab autor mõne näpunäite. Nimelt:

... Weel sündimata lapse eest hoolt kandes, mõju kaasa, et p e r e k o n n a d, need kaswatus kõige tähtsamad tegurid, loomulikult ja parajal ajal asutatud saaks. Ärgu takistagu wanemad lapsi paari minemast, ärgu nõutagu „poissmeest teenijat“, „lasteta leske“, „wabat naisterahvast“, ärgu waadatagu wiltu nende neidude peale, kes eneses julgust on leidnud mitte oma lapse mõrtsukaks saada“.

Laotatagu laiali õiget arusaamist kas-

watamisest, milleks tuleb... toetada hariduse seltside, lugemiseringide, kõneõhtude jne. toimepanemisi.

Parandatagu kooliolusi igaüks, olgu wallaisana, lihtkodanikuna, lapsewanemana. Parandatagu terwishoidlist külge meil koolides, pikendatagu kooliaega.

Muretsetagu koolist lahkuwale noorusele tema kõige hädaohtlikumates eluaastates kohalikku tegewust, mille peale ülewoolaw elujõud ära wõiks tarwineda. Asutatagu kõikisugu edasiharimise- ja kutsekoola, kursusi, nooruseühisusi, -pidusi, -mänge, jatkates tööd, mis perekond ja kool alganud.

Ja kõige selle kantslitoonilise jutluse lõpp on õige labasewõitu tegelik näpunäide. Autor annab wastuse kõikide ülesseatud küsimuste peale järgmistes rhetoorilistes küsimustes:

Oled sa hariduse seltsi, raamatukogu seltsi, karskuse seltsi, lauluseltsi liige? Oled sa midagi nendes ja nende heaks ära teinud? Oled sa nooresoo seltside peale mõelnud? Oled sa omale kirjanudust muretsenud ehk teistele kätte juhatanud? Oled sa mõnda joomise ehk kaardimängu küüsisist peastnud, temale kultuuralisemat mõnu pakkudes kunsti, spordi ehk teaduse alal?... On teie nurgas seltsid töötamas, on ajalehed koduseks asjaks? Kursused? Raamatukogud? Laul? Mäng?

Ons siis nende küsimuste jaatawa wastamisega õieti midagigi eelpool ülesmargitud probleemi lahendamiseks ära tehtud?

Igatahes tuletab kiriku laululehe kaustas lendleht õndsas „isa Jannseni“ aegu meelde. Kui odaw ka raha meie päewil ei ole, 15 penni eest pakub F. V. Mikelsaari lendleht siiski liiga wähe. Aga... uued ajad, uued laulud.

Hariduskroonika.

I. Haridustegelaste saatus.

— Kirjanik O. H. Münther, endine põllutöökooli õpetaja Samaaras ja Uumanis ning pärastpoole „Kiire“ ja „Töölise“ toimetuse liige, on Šaksa wõimude poolt kinni wõetud ja istub juba pikemat aega wangis.

— Jakobi kihelkonna luteriusu „kõster“ A. Ratnik on kinni wõetud ja tema majas läbiotsimine toime pandud.

— Õpetaja Richard Antslaud

Jõhwist astus peale sakslaste sissetungimist Jamburgis punasesse sõjawäkke.

— Õpetajate lahtilaskmine. Paide linna algkoolide õpetajad J. Söödor, Andreas Rõuk, Alma Rõuk, neiu Helenen Hansson, Ed. Putmaker, E. Tuulik, L. Laarmann, W. Karell ja J. Kalbus on kooliülemuse poolt ametist lahti lastud. Nii on siis kõik wanad õpejõud ametist lahti lastud. Uutega olla kontrahid walmis ja nad astuda lähemal ajal ametisse.

— K o s e l t. Alaksandri 2-klassilise ministeeriumi-kooli juhataja S a g e on ametist lahti lastud.

— Tallinna linnagümnaasiumi pealt on lahtilastud direktor Annusson ja õpetajad: Dunapuu, Topman, Sepp, Nipmann j. t.

— Tallinnas Wene uulitsas asuwast linna algkoolist lasti koolijuhataja Tarkpea lahti. Asemele saawat Ernst Peterson.

— Tartu E. tütarlaste gümnaasiumi juhataja ja Eesti kodanlise isewalitsuse aja „haridusminister“ P e e t e r P ö l d on sakslaste poolt kinni wõetud.

II. P. K. Rahw, asjade Kom. E. O. Kultuurhariduse toimekond.

Juuli ja augusti kuul jatkas kultuurhariduse toimekond seda tööd, mida ta mais algas. Peale elulekutsutud asutuste eest hoolitsemise töötati nimetatud kuudel ka uute kawatsuste kallal. Siin on esimesel paigal töökooli asutamine, mille põhjused wälja töötati ja eelarwed kokku seati ning nad hariduskomissariaati edasi anti. Esialgu kawatsetakse kool kolme esimese klassiga awada. Tema ümber koondatakse kõik töörahwa paremad koolimehed, kellele tulewal aastal antakse esimest korda wõimalus töökooli põhjusemõttel kaswatuslikka katseid ette wõtta.

Töökooli ettevalmistusasutusena kawatsetakse lasteaed elule kutsuda, mille eelarwe hariduskomissariaati ära antud.

Lasteaeda wõetakse wastu 3-st aastast peale kunni 7—8 aastani. Lasteaed seatakse sisse Montessori, kui töökooli mõttel seiswa süsteemi järele. Lasteaias käiwad lapsed ainult päewal mängimas ja õppimas, kuna õhtul nad kas kodu wiidakse, ehk lasteaias juures olewa ühiselu majasse asuwad. Ühiselumaja on kawatsetud ainult nende laste jaoks sisse seada, kellel wanemaid pole ehk kelle isad punawäes teeniwad. Ühiselumaja on õieti nende suwekommuuni laste warjupaik, kelle wanematel on wõimata käesolewatel tööstuse ja toitluse tingimistel lapsi oma juures pidada.

Peterburi Hariduse Seltsi endine VII osakond lahkus Hariduse seltsist ja asus Eesti Proletkultu Peterburi I. Kooliseltsi nime all töörahwa kultuurharidusliku ühenduse „Proletkultu“ juures tööle.

Kultuurhariduse toimekond on selleks sammusi astunud, et I. Kooli seltsi kool walitsuse koolide eelarwe wõrku üles wõetakse.

Samasuguse soowiawaldusega on ka teised Hariduse seltsi osakonnad kultuur-

hariduse toimekonnas esinenud, kuid nende ühinemine Proletkultiga pole weel ära otsustatud ja senni lükatakse ka koolide ülewõtmine walitsuse kooliwõrku edasi.

Kultuurharidustoimekond on ka sammusi astunud õperaamatute muretsemise asjus, selleks osalt iseseiswale kirjastamisele asudes, osalt Eestimaalt õperaamatuid muretsedes.

Ei wõi tähendamata jätta kultuurharidustoimekonna ja asunduste koolide läbikäimise kaswamist. Asundused pööravad wiimasel ajal alatasa igasuguste nõuküsimistega osakonna poole, kuna need asundused, kus kooli pole, sagedasti õpetajaid ja õpeabinõusi nõutawad asutatawate koolide jaoks.

Töö laienemisega asuwad 1-sest septembrist uued jõud tööle. Wäljaspool kooli hariduse, Eesti Töörahwa ülikooli juhatamise, kirjastamise ja „Eesti Kooli“ toimetamise wõtab oma peale Smolenski õpetajate instituudi õpetaja, Peterburi matemaatika osakonna lõpetanud Jaan Depman, kes juba juuli kuust toimekonnas ametis, kooli-hariduse juhtimine ühes asutatawate töökooli korraldamisega ja sisseseadmiselega läheb Wilna keskkooli õpetaja, Warssawi ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna lõpetanu Joh. Jürgensi kätte, kunsti, teatrite ja rahwamajade korraldamine ja juhtimine antakse wabakunstniku, Peterburi konservatooriumi lõpetanu Joh. Muda kätte. Rahwakooli õpetaja Anna Leetsman asub toimekonnas tööle asunduste koolide instrueerimiseks.

III. Eesti Proletkult.

Kunsti instruktõrite ja Eesti Töörahwa ülikooli kunsti õpetajate kandidideks on üles märgitud kunstnikud A. Jansen ja K. Burman. Mõlemad on juba warem töörahwa haridustööst osa wõtnud.

IV. E. Töörahwa lastekommuun.

Kommuun lõpetas 1. septembril suwitus-hooaja. Koloshitsa mõisa jäid weel 45 last järele, kelledest paljud ilma wanemateta, mispärast neid alles peale ühiselumuaja sisseseadmise Peterburis linna tuua wõib.

Kommuuni täielik aruanne tuleb järgmisesse numbrisse.

V. Kooliolud.

K o d u m a a k o o l i d algawad ülemuse uue korralduse põhjal tegewust 2. septembril kell 8 hommikul.

— Bjeläjäwa naised ümnaasiu Tallinnas jääb wenekeelse kesk-koolina Tallinnas töötama, kuna ta ring-konna tegelaste omanduseks läheb. Ar-watawasti ongi see seesama wenekeelne gümnaasium, mille kohta kodumaa lehed teatawad, et ta Tallinnas L. J. Jürgensi (endise rahwakooli inspektori, linnaameti liikme ja realkooli õpetaja Tallinnas) juha-tusel töötamiseks luba on saanud. Kool awatawat poiss- kui tütarlastele. Tung kooli olewat wäga suur.

— Joonistuse- ja kunsti-kooli awamiseks Tallinnas on kunstnik Karl Hartmann luba saanud.

— Eesti Kooliõpetajate Keskliidu „Teadebüroo“. Uue kooli-korralduse tõttu on suuri muudatusi märgata kooliõpetajate kogus.

Et ühelt poolt kooliõpetajad kohti otsi-wad ja koolid ja seltsid teiselt poolt kooliõpetajaid, siis on tarwidus tõusnud keskkoha järele, kuhu sellekohased teated kokku tuleksid.

Sarnane keskkohat asutati mullu Eesti Kooliõpetajate Keskliidu juures „Teadebüroo“ nime all. Büroo on esialgselt H. Treffneri eragümnaasiumi ruumides, Tartus, Hobuse uul. 2, ja on nüüd awatud k. 12—1. Et K. L. praegu asjaajaja puudub, wõiks teated saata Liidu esimehe, K. Treffneri, nime peale.

Keskliidu juhatus palub tungiwalt kooli-õpetajate ja seltsa, kes keskkooli-õpetajatele wõiksid kohti anda, sellest „büroole“ otsekohe teatada: ilma kohata kooliõpetajaid on palju!

E. K. K. juhatus.

— Rakwere hariduseselts otsustas kaht eestikeelset keskkooli awada, ühte poeg-lastele, teist tütarlastele.

— Tallinna Eesti Rahwa-ülikooli tegewus 1917. aastal. Elule tärkas rahwaülikooli asutamise mõte Tallinnas enam kui kümne aasta eest, kuid olude surwel ei suudetud aga kawat-sust sel korral teostada.

1917. aastal, kui rewolutsioon mitmedki takistused kõrwaldas, wõeti rahwaülikooli asutamise küsimus päewakorralla Tallinna Eesti kooliõpetajate Seltsis. Kordamineku proowiks pandi esialgu käima 1¹/₂-kuulised suwised kursused, kus õiguse- ja ühis-konna-teaduse kohta ettelugemisi peeti. Elaw osawõtmine julgustas suuremat ette-wõtet looma. Rahwaülikooli ülewõlpidamiseksi asutati iseseisew „Rahwaülikooli Selts“, millele minewa aasta juulikuus

alus pandi. Ettelugemised algasid hiljaks-jäämisega, sest et sündsaid ruumisid ei leitud, nii et septembrikuu keskpaigas esi-mesi ettelugemisi wõidi pidada; töö lõp-pes kewadel Tallinna keskkoolidega ühel ajal.

Ülikooli tegewust juhtis nõukogu, millesse kuulusid 5 „Rahwaülikooli Seltsi“ asemikku, 4 fakulteedide juhatajat ja 4 üli-kooli-kuulajate asemikku, kokku 13 liiget. Nõukogu walis enda hulgast juhataja, kes ühtlasi ka rahwaülikooli juhataja kohuseid täitis. Esiootsa juhatas ülikooli J. An-nusson, kes aga warsti ajapuudusel pidi lahkuma. Pärast waliti selleks adw. Rägö, kes sellesse ametisse ülikooli te-gewuse lõpuni jäi. Peale selle oli igal osakonnal oma nõukogu järgmises koos-seades: osakonna juhataja, kõik lektorid ja kuulajate wanemad ühes oma abilis-tega. Wiimane nõukogu juhtis fakulte-ede waimlist tegewust.

Õpekawa wõimaldas iga fakulteedi kur-suse läbimineku ühe aasta jooksul. Ette-lugemisi peeti wiis päewa nädalas, iga päew kaks tundi — õhtul kella 7—¹/₂9.

Ülikoolis töötasid aasta jooksul järg-mised osakonnad: loodusteaduse, ühis-konna, ajaloo-keeleteaduse ja tehnika osa-kond.

Üleüldse peeti ettelugemisi loodustea-duse osakonnas 253 tundi, ühiskonnateaduslises osakonnas 234 tundi, ajaloo ja kirjanduse osakonnas 244 tundi ja tehnika osakonnas 280 tundi.

Harilikkude ettelugemiste kõrwal kor-raldati ka keeleõppimise kursused Saksa ja Inglise keele õppimiseks. Laupäiwiti andis papp Tennmann ka Eesti keele tunda maksuta kõigile kuulajatele.

Nowembri algul awati ülikooli juures kuulajate raamatukogu, millesse koguti kõik parem Eesti kirjandus, umbes 800 köidet. Peale selle asutati ülikooli juure weel iseäraline põhiraamatukogu (umbes 280 köidet) ettelugejate tarwis. Igapäew käis läbiseigi 10 lugejat raamatuid wiimas.

Rahwaülikooli kuulajate arw tõu-sis aasta jooksul 705 inimese peale, peale selle käisid ettelugemistel iga päew umbes 30 inimest ühekorralliste piletitega. Eelhariduse järgi kujunes kuulajate kogu järgmiselt:

Kõrgema haridusega 1 protsent, kesk-mise haridusega 20,8 prots., kõrgema alg-kooli haridusega 32 prots., algkooli hari-dusega 46,2 prots. Elukutse järgi: töö-lisi 33,2%, äriteenijaid 6,2%, kontoriteeni-

jaid 28,4^o/_o, õpetajaid 6°/_o, kooliõpilasi 7,2^o/_o, ilma ametita koduseid inimesi 6,8^o/_o, sõjawäelasi 8,4^o/_o, äriomanikka 1,8^o/_o, muid 2°/_o.

Kõige suurem hulk kuulajaid käis looduseteaduse osakonnas: esimese õpepoolaasta wältusel läbiseigi 106 inimest, lõpul 50; teisel poolaastal igal ettelugemisel keskmiselt 74,5 inimest ja lõpul 29,4 inimest. Järgmisel kohal asus ajaloo ja keeleteaduse osakond: esimese poole õpeaasta algul 88 kuulajat, lõpul 42; teise pooleaasta algul 71,7 kuulajat, lõpul 25.

Ettelugejaid oli rahwaülikoolil üle 40, nendest suurem osa kõrgema haridusega.

Raskusi tegi kõige enam kuulajate mitmesugune eelharidus: ühelele tundus ettekantaw teadus liiga kerge, teistele liiga tume. Selle nähtuse kõrvaldamiseks kawatseti mitmesuguseid uuendusi teostada, mida aga ülikooli tegewuse seismapanek lõpetas.

— Tartu Eesti tütarlaste gümnaasium. Üleüldine koolide ümberloomine on ka Eesti tütarlastegümnaasiumis mitmed muudatused tarwilikuks teinud. 10-aastase tütarlastegümnaasiumi kõrwa, mis nüüd lütseumi nime hakkab kandma ja mille klassa ümberpöördud järjekorras, ülewalt alla (X, IX...), hakatakse lugema, awatakse ülikooli ette walmistuse-asutus (Studienanstalt). See asutus läheb lütseumi III kl. (senisest V) lahku ja walmistab 6 aasta jooksul õpilased reaalgümnaasiumi küpsuseeksamile, s. o. wiib 13 aastaga aabitsast ülikoolini. Täna wu pannakse ülikooli ette w. as. neli klassi käima: VI—III (wastab endiste V—VIII kl.).

Peale Saksa keele saab ka Prantsuse ja Inglise keel mõlemas õpeasutuses kõigile sunduslikuks, ülikooli ette walmistuse asutuses peale selle weel Ladina keel, mis kohe VI kl. peale hakkab. Wene keel jääb wabatahtlikult walitawaks aineks, maha arwatud lütseumi wiimane klass ja ülik. ette walm. asut. IV—I kl., kus tema neile õpilastele sunduslikuks saab, kes Inglise keelt ei ole õppinud, s. o. kõigile. Opetatakse Wene keelt VI kl. (endisest II) peale 2 tundi nädalas.

Lütseumi wiimases kl. (I—VII) on majapidamine (keetmine, toiduõpetus) kõigile kohustawaks tehtud, eelwiimases näputöö, mis IV kl. peale wabatahtlik, ülikooli ette walmistuse asutuses ülepea puudub.

Peawahe lütseumi ja ülikooli ette walmistuse

asutuse üksteisele wastawate klasside (III—I lütse. wastab VI—IV ülik. ette w. as.) wahel seisab Ladina keeles ja mateematikas, mida lütseumis wähem läbi wõetakse.

Kooliraha on koolis 160—350 rublani tõstetud.

— Tallinna kreisi koolide inspektoriks on endine reaalkooli direktor mag. Petersen nimetatud. Nähtawasti on kirikuta pappide tagawara otsa saanud.

— Wõrus awatakse senise Polanzeni kroonu gümnaasiumi asemel eestikeelne eragümnaasium.

Läinud aastal õppis koolis 350 õpilast, kellest loodetakse, et nendest 300 ümber täna wu oma õppimist jätkab, nõnda et kooli selle järele umbes 400 õpilast jääks.

Kooli juhatajaks saab cand. math. A. Raudsepp, kes läinud aastal Wiljandis Eesti reaalgümnaasiumis ülemkooliõpetaja oli.

Kooli tegewust juhhib 7-liikmeline kuraatorium.

Wõru Hariduseselts, kes eelnimetatud poisslastegümnaasiumi ülewal peab, teeb ka tütarlaste keskkooli awamiseks eeltöösid.

— Narwa Kaswatusteaduse ja terwishoiu Selts, mis senini kohalikku Kommertsikooli ülewal pidas, otsustas kooli ka tulewikus edasi pidada, alamaid klassisid eestikeelseteks tehes, ülematele klassidele aga wõimalust jättes Wene keeles kursust lõpetada, nii kaua, muidugi, kuni ülemus seda lubab. Eelarwe ähwardab 20.000 rubla puudujääki anda, kuid Selts loodab selle katmisega hakkama saada.

Olgu weel juurde lisatud, et tähendatud seltsi elussekutsuja oli kohaliku kommertsikooli asutaja ja kauaaegne direktor A. N. Tihwinski, kes niikaua, kuni koolitöö tema terwet jõudu weel ära ei neelanud, ka seltsi tegewust elawaks hoida suutis. Kuid wiimaste aastate jooksul ei ole selts wäljaspool kommertsikooli mingit elumärki awaldanud. Nüüd, kus suurem hulk wenelasi Narwast lahkunud, on selts ühes kommertsikooliga eestlaste kätte läinud.

— Paide endised koolid, tütarlastegümnaasium ja linnakool muudetakse praeguse walitsuse poolt, nagu „Maaliit“ kirjutab, Saksa õpekeelega koolideks. Linnakooli asemele tuleb poisslaste keskkool. Direktori kohuseid täidab praegu Rechtlich.

Järwamaa kooliõpetajate Selts kawatseb emakeelse õpekeelega niisamasugused koolid käima panna. Direktoriks on Jaan Sarw.

Tartust ette pandud. Seltsil on kordaläinud ka teisi õpejõudusid leida.

— Walga rahwahariduse seltsi koosolek tegi 14. juulil peale muu otsuseks:

Et seniste wõrakeelsete keskkoolide asemele linnas teised niisama wõrakeelsed koolid tulewad ja Walga linn tarwilikku arwu neid wõrakeelseid awada ei jõua — linnal tuleb sel aastal umbes kahesajatuhandalise puudujäägiga rehkendada — otsustab peakoosolek iseäranis koolilastele üliirasket ülemineku aega silmaspidades kaks keskkooli awada poisilastele — reaalgümnaasium ja tütarlastele — lütseum. Eestseisus ongi juba palwe tarwilisele kohale ära saatnud. Sellejärele wõetakse koolide eelarwed vastu, mis umbes 5000 rbl. puudujääki annawad, mida aga seltseltskonna ühisel toetusel loodab katta wõida, isegi siis, kui see puudujääk kaks-kord niisuur peaks olema. — Edasi harutatakse algkooli awamist. Selts tunnistab sellegi edasipidamist tingimata tarwilikuks ja annab asja ligema teostamise eestseisuse hooleks.

Samal päewal pidas ka „Säde“ Laenu- ja Hoiu-Ühisus oma peakoosolekut ja määras kogu oma puhta-kasu umbes 2000 rbl. ühel häälel Rahwahariduse seltsi keskkoolide teostamiseks.

— Tartu kommertsikool kawatseb oma tegewust laiendada ja Eesti ülemreaal-, kommerts- ja kõrgema põllutöökoolina edasi töötada. Nimelt oleks esimesed kuus klassi kõikidele osakondadele üldised, wiimased kolm klassi jaguneks aga kolmeks parallel jaoskonnaks ülemal nimetatud põhjusemõtte järele. Kooli ülemale astmele wõiks vastu wõetud saada ka wäljastpoolt tulejaid, kes mujal keskkooli lõpetanud on.

— Keskraamatukogu asjus teeb keegi Viator „Postimehes“ järgmise ettepaneku:

Igasugune teadusliku töö tegemine ei ole meil weel nii hästi arenenud, nagu see tarwilik oleks. Selle takistajaks on olnud olud ja väga suuresti wälised mõjud. Kuid suureks takistajaks on ka see asjaolu, et seni meie peale keegi ei ole mõelnud, kuna meie oma korraldamisele tihti takistusi on tehtud ja tarwiliste ettewõtete wabale arenemisele tõkkeid püütud teha.

Osalt on meie teadusliku töö tegemine sellepärast kängus, et materjali saamine tihti on raskendatud. Wõtame näituseks kodumaa ajaloo. Kõigekülgne asja walgustamine nõuab hulga materjali käsitamist,

mis tähendatud ainet lähemalt selgitaks. Tuleks wanemat kirjandust tarwitada, wanemaid arhiivisid uurida, mitmesuguseid ülestähendusi tähele panna. Nende tarwitamine on praegu väga raskendatud, sest et olewad raamatukogud, arhiivid jne. väga kättesaamatud. Meil ei ole praegu weel korralikku keskraamatukogu, kust kõikikodumaasse puutuwat kirjandust wõiks käsitada saada. Eesti Rahwa Muuseum püüab praegu selle loomise poole, kuid seal edeneb asi pikkamööda. Kui ka ehk tähendatud keskraamatukogu lähemal ajal täiesti korraldatud saaks, oleks sellest weel wähe. Ka Tallinnasse, Eesti elu tähtsamasse keskkohhta, tuleks sarnase raamatukogu loomisele asuda. See oleks ehk ka wõimalik. Tallinnas on raamatukogusid, kus väga häid raamatuid wanemast ajast leidub. Seni on nad rohkem seisuslised ja sellepärast kitsamale ringkonnale kättesaadawad olnud.

Kui Tallinnas olewad raamatukogud ühineks, wõiks väga korraliku keskraamatukogu luua, mille läbi uurimise töö rohkem laiemale ringkonnale wõimalikuks saaks. Ka ei oleks niisuguse ettewõtte teostamine väga kulurikas. Eestimaa Kirjanduse Seltsil (Estländische Literarische Gesellschaft) on kaunis korralik raamatukogu ja awarad ruumid. Ka on tähendatud seltsi eesmärk kirjandusliste ja teaduslikkude huwide edendamise. Kui tähendatud seltsi raamatukogusse lugemiselauad muretseda ja awalikult teada anda, et raamatute käsitamine teaduslikuks otstarbeks wõimalik on, wõiks see väga hästi esialgselt keskraamatukogu aset täita. Suuremale keskraamatukogu asutamisele, kui ühinemise mälestusmürgile, peaks lähemal ajal ka asutama.

Tallinnasse ja Tartu suuremate keskraamatukogude asutamine on väga tarwilik. Siis wõib loota, et uurimistöö suuremat hoogu wõtab ja laiemale alusele seatakse, kui seni. Korraldatakse ka olewaid arhiive ja tehtakse nende tarwitamine rohkem kättesaadawaks, wõib teaduslik töö täieliselt edeneda ja mõndagi huwitawat küsimust selgitada, mis nüüd tume.

— Endine Nikolai gümnaasium Tallinnas nimetati linna Gustaw-Adolphi gümnaasiumiks ja pannakse temas senise wenekeelse jaoskonna asemel saksakeelne käima... Eesti jaoskonna ülesandeks on õpilasi aegamööda põhjaliku Saksa keele mõistmise vastu ette walmistada, et kõiki õigusi walitsuse poolt ära määratud tingimiste järel omandada.

Linna gümnaasium muudetakse klassiliseks gümnaasiumiks, kus Greeka keel sundsülikuks õpeaineks on (Frankfurti reformgümnaasiumi õpekawa põhjal).

Kõik keskkoolid muutuvad 9-klassilisteks, sellepärast ei ole tulewal õpeaastal mitte lõpueksamisi.

Ettewalmistuseklassid jäävad kinni.

— Saksa walitsuse poolt seletatakse, et üleminek Saksa keele peale Baltimaa koolides järkjärgult toime saadetakse, aga nii, et õpeaasta lõpuks kõik õpeained Saksa keeles saavad ette kantud. Kui just mõnes koolis seda läbi wiia wõimalik ei ole, siis määratakse sellele koolile erandina kauem termin. Ülem otsustamisewõim selles asjas on, nagu ka kõigis teistes küsimustes, 8. armee ülemkomandol.

— „Tall. Päewaleht“ Nr. 37 toob juhtkirja pealkirja all „Hariduse seltsid ja nende tulewane tegewuse kawa.“ Selles kurdetakse, et meil rohkearwulised hariduse seltsid tegelikult pea midagi ära ei ole teinud ja seda tihti sellepärast, et liiga kõrgeid eesmärka kohe kätte püüdma hakati. Nüüd on aga seltside liikmete arw kokku kuiwanud, isegi niisuguses keskseltsis, nagu seda on Eestimaa Rahwahariduse selts Tallinnas. Leht arwab, et selles nähtuses mitte ükski wälised olud süüdi ei ole, waid enam sisemine pankrott. Lõpuks antakse järelejäänud hariduseseltsidele nõu vähemate ülesannete juure jääda ja kõige pealt igasse walda raamatukogu asutada.

Toimetus lisab omalt poolt juurde, et juhtkirjanik liialdada, kui ta üleüldisest pankrotist räägib, sest Tartu Eesti Nooresoo kasvatusel oma tütarlaste-kooliga, Wiljandi ja Pärnu Hariduse seltsid oma koolidega olewat töö ära teinud, „mida ükski muu jõud samades oludes ei oleks suutnud korda saata.“

Eks ole ikka inimesi olnud, kelle arust niipalju ilmas walgust ongi, kui tema aknast sisse käib!

— Et Eesti Tehnika Selts tehnikumi awamiseks sõjawäe ülemkomandolt luba ei saanud, siis awatakse septembrikuul nimetatud tehnilised-kursused, milleks selts lähemal ajal luba saada loodab; kursuse eeskawa oleks seesama, mis kawatsetud tehnikumilgi. Nagu kuulda awatakse kursused Lutheri wabriku ruumides, Lõuna uul. Kursuste eeskawa on juba trükki antud ja lähemal ajal wõiwad soowijad seda kätte saada.

Kursustele sisseastumiseks on linnakooli ehk keskkooli 4 klassi haridust waja.

Õpetegewus kestab 4 aastat ja lõpetajad omandawad tehniku nime. Kursustel on masinaehituse, elektritehnika, laewaehituse, arhitektori ja hüdrotehnika osakonnad. Õpemaks 150—200 marka.

Lähemat seletust annawad insenerid Ipsberg ja Peterson Tallinnas.

VI. Hariduse olud Eestis.

— Rakwereregümnaasiumi esimestele lõpetajatele anti tunnistused Saksa, Eesti ja Wene keeltes. Eksamid tehti Wene programmide järele, kuna mõnel eksamil Saksa sõjawäe wõimude esitaja wiibis.

„Maaliit“ № 60.

— Algkool Wene rahwusest õpilastele jääb Tallinnas endise rahwakoolide direktori kirjatoometaja Matwejewi juhatusel töötama.

— Tallinna kooliameti esimeheks on raamatukaupmehe Ströhm asemele mag. Eggers, senine Saksa kooli ajakirja toimetaja, astunud. Tema alla käiwad keskkoolid, kuna algkoolid tema abi papi Kentmanni juhutada jääwad.

— Tartu kooliamet laseb õpetajate Saksa keele kursuste puhul sealseid lehti märkuse awaldada, kus peale muu öeldakse, et „kooliõpetajate hariliku edasijõudmisega käsikäes ka nende majandusliku olukorra parandamist ette wõetakse, kooliõpetaja rahuldamiseks ja tema kätte usaldatud laste õnnistuseks.“ (Maaliit № 65).

Külap seda tuleb wist nii mõtelda, et need õpetajad mõne rubla endisele palgale juure saawad, kes hoolega Saksa keele kursustel käiwad ja kursuste juhataja papi taldu lakuwad. Saksa keele äraõppimisest kahe-kolme nädala pikusel kursusel ei wõi, enesestki mõista, juttu olla.

VII. Tartu ülikool.

— Tartu ülikooli Wene üliõpilased asutasid büroo, kes järelepärimiste peale ülikooli asjus teateid annab. Büroo asub Peterburis, Jsmailowi prosp. 5, maja 17, kort. 24. Bürool on 7-liikmeline eestseisus üliõpilase Wjasemskiga eesotsas.

— Esimene ülikooli rong läks Tartust 17. juulil minema, kaasa wiies suurema hulga professoritest, loomaarsti instituudi õpetajad ja Puschkini nimelise naisgümnaasiumi õpetajad. Üliõpilasi sõitis kaasa tükki 30. Kõik kraam, isegi dokumendid, jääwad Tartusse maha. Iga wäljareisijat lubatawat ainult tema isiku kohta käiwad

paberid kaasa wõtta. Rong läheb Woroneshi, kus ülikool kohe oma tegewuse awab ja uute professorite walimist toimetada mõtleb. Esimese ülikooli rongi eesotsas seisab rektor prof. Aleksejew.

Hiljem sõitis weel teine ülikooli rong Tartust minema, kaasa wiies esimesest maha jäänud ülikooli pere liikmeid. Teist rongi organiseeris prof. Krascheninikow.

— Tartu ülikool hakkab sügisel töötama, nagu „Rew. Ztg.“ kindlast hallikast kuulnud ütleb olewat. Ettelugemised algawad 16. septembril. Ülikoolil saab endiselt 5 jaoskonda olema. Endistest professoritest jääwad 21 meest järele, kuna teised õpetoolid Saksamaalt toodud mees-tele antakse. Wastu wõetakse mehi kui naisi endistel alustel.

Niihästi uuesti sisseastujad, kui ka endised üliõpilased, peawad sellekohase palwekirja sisse andma, sellele juure lisa-des küpsusetunnistuse saksakeelse tõlke ja poliitilise ustawuse tunnistuse. Õpemaks on kuni 5 marka nädalatu-nni eest semestris.

Nii siis on kõik Wene ülikoolide aja-loost tuttawad abinõud ülikoolist „kõõgi-tüdrukute laste“ eemalhoidmiseks kultuurilise Saksa walituse poolt uuesti maksma pandud. Olgu ainult tähendatud, et isegi kõige tagurliisemad Wene hariduseministrid wiimaste aastakümnete jooksul poliitilise ustawuse tunnistust nõudsid ainult neilt ülikooli astujatelt, kes wäljaspool kesk-kooli omale küpsusetunnistuse muretsenud, ja teiseks seda, et Wene ülikoolides maks kuni lähema minewikuni oli üks rubla nädalatu-nni eest semestris, wiimastel aastatel aga ei wõetud seda maksu üleüldse mitte.

— Eesti Akadeemiline Ühing, mis Eesti teadusmehi ühendama peab, on ülemuse poolt kinnitatud. Ühingu eesmärgiks on Eesti teaduse edendamine, teaduslise kirjanduse wäljaandmine, Eesti teadusliste jõudude koondamine jne.

— Nagu „Maaliit“ teatab, olla Tallinna laenuasutused üliõpilastele laenusaamise õige raskeks teinud. Antawat ainult wähe-maid summasid ja ainult neile, kes wähe-malt ühe liikumata warandusega käemehe muretseb.

— Tartu ülikooli raamatukogu hoidjaks on kutsutud Dr. W. Schlüter, kes seda ametit warem kaua aega pidas, mõne aasta eest aga wenestamise kõrgema tipu ajal ametist lahti lasti.

VIII. Saksamaa koolielu.

— Berliini kooliõpetajate wiimasel koosolekul oli raske ainealine seisukord arutusel. Otsustati walitsuselt paremaid elutingimisi nõuda.

IX. Haridustöö Wenemaal.

Resolutsioon rahwuslise kooli asjus, wastu wõetud 1. Ülewenemaalisel Hariduse Kongressil Moskwas.

Tunnistades, et rahwusline küsimus on peajasjalikult sotsiaalne küsimus, et Sotsialistlikes Wabariigis, mis püüab teoks teha sotsialistlist ideaali, kõik rahwused on üheõiguslised oma kultuuraliste wäärtuste loomises, et kõige Wene Föderatiiwse Wabariigi rahwuste Ühisuse ülesanded seisawad kõikidele rahwustele ühise rahwuswahelise kultuura loomises ja mitte natsionalismi kultiweerimises.

Koolijuhatus Haruosakond tunnistas tarwilikuks, et kõik rahwuslised koolid omas walitsuses ja rahasaamises, niisama kui ka järjeline töökooli uuenduse plaani läbiwiimiseks ripuksid ära ühisest kesk-kohast, kes juhib rahwa haridust, nimelt Hariduse Komissariaadist, ühistel alustel Wene kooliga.

Ühes sellega tunnistades, et emakeel ja mõned Wene Föderatiiwses Wabariigis asuwate rahwuste olulised iseäraldused panewad rahwuslise kooli osalt isesuguste tingimistesse, tunnistas Koolijuhatus Haruosakond tehnilistel põhjustel tarwilikuks, et nii kui Rahwahariduse Komissariaadis, nii ka mõne kohaliku rahwahariduse Osakonna juures saaks seatud nõudmiste järele isesugused rahwuste koolide haruosakondade juhatajad ametisse.

Haruosakonnad saawad korraldatud Rahwa Hariduse Komissariaadi poolt ja kohalikkude kubermangude ehk ringkondade osakondade poolt, Rahwusasjade Komissariaadi osawõtmisel.

— Eesti kooliõpetajatele. Wastuwõtmine Põhja Ringkonna Kommuunede Hariduse Komissariaadi poolt awatud septembrikuu pädagoogiliste kursustele kestab edasi üleüldises tsükluses kuni 10. septembrini ja eri tsüklustes kuni 16. septembrini. Kursused, mis 3. septembril said awatud endise Mõisnikkude Kogu (Дворянское Собрание, Михайловская пл.) ruumides, on ajutiselt üle wiidud Petrowski kaupmeeste seltsi kooli ruumidesse, Фонтанка 62. Osawõtmine kursustest on kõikidele kooliõpetajatele maksuta. Nõukogude poolt delegeeritud

kooliõpetajatele on awatud ühiselu korter, Чернышев пер. № 9, ning kui nad kohalikkude Nõukogude poolt rahalist toetust ei saa, siis wõiwad nad ajutiselt saada abiraha Hariduse Komissariaadi poolt ülespidamiseks 15 rubla päewas. Töökooli mõtte teokstegemiseks on nimetatud kursustest osawõtmine tingimata tarwilik. Wastuwõtmine sünnib kursuste ruumides ankete lehtede täitmise teel. Kõik wastuwõetud kuulajad jaotatakse 8. tsükklusesse.

1. Füüsika-matemaatiline ts.: füüsika-keemia, mitte elaw loodus algkoolides jne.

2. Geograafiline-bioloogiline ts.: geograafia, taimeteadus, anatoomia ja inimese füsioloogia.

3. Metall ja puu käsitöö.

4. Kartongi, punumise töö, illustreerimise tööd jne.

5. Kunst-joonistamine, sawiwoolimine (лепка), kunsti ajalugu, muusika koolis.

6. Matemaatika.

7. Ema keel ja kirjandus.

8. Seltskondline-ajalooline tsükkel: ajalugu, rahwa majandus ja m.

Kuni 16 septembrini kestab üleüldis haridusline tsükkel, kõikidele soowitaw. Pärast 16. septembrit algawad tööd eritsükklustes.

Jamburgis ja Kroonlinnas saawad awatud Petrogradi kursuste haruosakonnad, nendesamade õpejõududega, mis Petrogradis, nõnda, et kohalikka kooliõpetajaid kutsutakse endid sealsetes Nõukogudes üles andma.

X. Hariduskirjanduse ülewaade.

Ploompuu Saksa-Eesti sõnaraamat, Gust. Suits'u täiendustega, on uues trükis ilmunud. Hind endise 2—3 rubla asemel 40 rubla.

— Eestikeelsed kooliraamatud, mida alles peale Saksa tsensurist läbikäimist tarwitusele wõtta lubatakse, ei ole senini weel selle õnnistuse osaliseks saada jõudnud. Et uute trükkide wäljandmine wõimata ja wiimaste aastate jooksul nii kui nii neid trükitud ei ole, siis kujuneb tegelikult küll asi nii, et selleks ajaks, kui ehk papist tsensor mõnele raamatule luba on annud, raamatut enam kauplustele saada pole. Ja seda ehk ülemus tahabki.

— Uute kooliraamatute kirjastamine, mida kirjastusühisus „Rahwaülikool“ suuremal määral toimetada mõtleb, näib soiku jääwat. Arusaadaw, et ajal, kus ei raamatu kirjutaja ega kirjastaja homse päewa peale julged ei ole, see ega teine töötamise tung ei tunne.

Kodumaa lehed teawad siiski jutustada, et kirjastusühisuse „Rahwaülikooli“ osatähti elawalt ostetakse. Nii olla Tallinna „Päewalehe“ teatel Eesti Tarwitajate Ühiste Liit neid 8000 rubla eest omandanud. („Tall. Päewaleht“ № 23.)

— E. Assoni ajaloo õperaamat u järgmine osa Keskaeg ilmub kooliaasta alguks „Odamehe“ kirjastusel.

XI. Põhjakommuunide Eesti asundused.

Eestikeelsete koolide awamise Koloshitsa, Ljalitsa ja Iwanowskaja mõisates Jamburgi kreisis on kohaliku nõukogu hariduse osakond otsuseks teinud.

Niisama kawatsewad kohalikud asunikud Wruuda jaama juures Eesti kooli awada.

XII. Saksa haridustöö Eestis.

Kooliõpetajate Saksa keele kursused Tallinnas pandakse 23. augustist 23. septembrini toime. Õpeaineteks on, nagu mujalgi sellesugustel kursustel, usuõpetus ja Saksa keel, peale selle ka weel Eesti keel ja rehendus. Wõimlemist ja muusikat tahetake ainult sel korral õpetada, kui aega jatkub.

(„Maaliit“ № 60.)

— Armees ülemkomento poolt juunikuus antud käsu põhjal muudetakse sügisel kõik Tallinna linnawalitsuse poolt ülespeetawad koolid Saksamaa tüüpuste järele ümber ja seatakse Preisi õpeprogrammide sisse, mille järele kõikides „kõrgemates koolides“ (endised keskkoolid) peale 3 ettewalmistamisklassi weel poeglaste koolides 9, tütarlaste koolides 7—11 klassi aastase kursusega awatakse; tütarlastel tuleb nimelt kõrgemates koolides igal pool üks aasta kauem õppida, kui poeglastel sellesama tüüpulises koolis. Linna poeglaste 8-kl. gümnaasium muudetakse 9-kl. reformgümnaasiumiks, 7-kl. reaalkool—9-kl. ülemreaalkooliks, poeglaste kommerskool—6-kl. reaalkooliks; 8-kl. tütarlaste kommerskool—7-kl. lütseumiks ja 10-kl. ülemreaalkooliks (ülikooli astumise õigusega), tütarlaste 8-kl. gümnaasium—7-kl. lütseumiks 4-aastase ülemlütseumi ja kooliõpetajate seminaariga (kokku 12 õpeaastat). Kaubandusekoolid jääwad edaspidi 3-klassiliseks spetsiaalkoolideks, ettewalmistamisklassid kaowad ära, kuid 1. klassi wõetakse ainult 6-klassilise linnakooli haridusega isikuid wastu; algkoolides

on õpetus maksuta ja nende õpekawa laiendatakse märksa: 4 klassi asemele tuleb 6 klassi. Kõikide linna ja rüütelkonna kõrgemates õpeasutustes lõpetajatele antakse edaspidi ainult siis ülikooli astumise õigus, kui nad komisiooni ees sõjawäe ehk teise riigivalitsuse asemiku juuresolemisel eksami ära teinud. Õpeaasta lõpeb lihawõtteks, 2 nädalat hiljem algab juba uus õpeaasta, suwewaheaeg saab märksa lühendatud, ülikooli kuratooriumi kokkuseade saab muudetud, laste wanemate komiteed kaotatakse ära.

— **Sunduslik kooliskäimine** on Tartus maksma pandud, esiootsa lastele 9—12 aastani.

— **8-da wäe Ülemkomando** laseb järgmise teadaande „Eesti“ lehtedest läbi käia:

„Paljud isikud meie maarahwa seast saadaw Saksa ülikoolidesse wastuwõtmise asjus palwekirjad otsekohe soowitawa ülikooli nime peale, ettearwates, et sel wiisil palwekirjade peale rutem wastus antakse. See waade on ekslik. Otsekohe saadetud palwekirjad saadetakse Saksa ülikoolide poolt 8. wäe Ülemkomando kätte tagasi, nõnda et selle läbi mitte ainult palwekirjade läbiwastamine ja otsustamine ei wiibi, waid ühtlasi ka ametitalitust ilmaaegu koormatakse.

Iseäranis juhatakse tähelepanemist selle peale, et kahe palwekirja sisseandmine ühel ja selsamal ajal ülikooliwalitsusele ja Wäe-Ülemkomandole täiesti ilma otstarbeta oleks. Niisuguste kahekordsete palwekirjade läbi, mis Tallinnas ühte ametikohta wiimaks saadetakse, wõiwad weel suuremad wiiwitused ette tulla.“

— **Kooliõpetajate rohkus.** Nagu kuulda, olewat Tallinna linna kooliametile kooliõpetajate poolt umbes 700 palwekirja kohtadesaamiseks ära antud. Kohatahtjate hulgas on rohkesti Wenemaalt sisse sõitnud Saksa rahwusest kooliõpetajaid. Peterburis, kus waremalt mitu Saksa kooli töötasid, muutuwad elutingimised wõimata raskeks ja sunniwad paljud seal siiapoolse kolima. Niisama walgub Saksa kooliõpetajaid ka laialt Wenemaalt siia. Kohtasid leidub aga hoopis wähe, nii et ainult wäheste palweid wõidakse täita.

— **Paide kooliõpetajate selt-sile** ei antud raamatukaupluse awamise luba.

— **Tartu walitsuse - kesk-koolides** on kooliraha järgmiselt tõstetud: ettewalmistamise klassides 200 rub-

lani, alamais klassides 220 rublani, keskmistes klassides — 240 rublani ja ülemais klassides — 270 rublani.

(„Tall. Päewal.“)

XIV. Pappide tegewus Eestis.

Ewangeeliumi usu kiriku korralduse uuendamiseks walinud Tallinnamaa õpetajate sünod komisiooni, mis koos seisab pappidest: T. Hahn—Tallinnast, J. Luther—Narwast, L. Pallon—Rakwerest A. Hoffmann — Jakobist ja H. Pöld—Koselt.

Kellegi peale ei wõta Issand rohkem panna, kui tema jõuab kanda!

— Olewiste kiriku papp T. Hahn on oma 70-aastase sünnipäewa puhul Göttingeni ülikooli usuteaduse audoktoriks walitud. Prantsu „Päewaleht“ tuletab sel puhul meelde, et herra Hahn „ikka Eesti rahwaga kokkupuutumises on olnud, mõnes Eesti lehes kirjatõid awaldanud („Ristirahwa pühapäewa leht“), Eesti seltsides kõnesid pidanud („Ewangeeliumi Noortemeeste Selts“) ning mitmel korral ka külalisena kirikutes jutlusi ütelnud (nimelt Pärnus 1905 aastal)“.

Kas selle wiimase loo meeldetuletamine hra Hahnile headmeelt teeb, selle juures wõib küll kahelda. Sest on ju weel tänapäewalgi meeles see herra Hahni külaskäik Pärnu ja see jalgade wäledus, mis teda kottipistmise eest peastis. Mitte asjata ei ütle Wene wanasõna: Pane loll jumalat paluma, lööb oma pea lõhki!

— Iseloomuline lugu sündis Kasina wallas Wõnnu kihelkonnas. Wallas asus hariduselts, kes õige hoolsalt tegewust awaldas, paarituhande rublalise raamatukogu asutas ja endise magasiada tarwitada sai.

Kuid see kõik oli pinnaks silmas kohalikkudele mustadele papp Treumanniga eesotsas, ning siis wõeti mõte üles seltsimaja abikirikuks muuta, olgugi, et terwelt 4 abikirikut walla piiride läheduses asub (5—15 wersta kauguses). Wallal enesel on korralik palwemaja kellatorni ja oreliga olemas, mis aga seal puudub, — on palwetajad, keda kunagi üle 10 kokku ei tule.

Oli nüüd 21. juulil papp Treumann sellekohase jutluse palwemajas pidanud, siis astus peale selle koosolek kokku ja otsustas hariduse seltsimaja kirikuks-muuta, hoolimata kooliwanema seletusest, et koolimajad lootuseta seisukorras on ja nende parandamise peale raha peaks kulutama.

Lugu näitab selgelt pappide seisukohta hariduse wastu, kuid ka seda, kui püha neile teise omandus teinekord on.

— Rakwere kreisi koolide inspektoriks on nimetatud Peterburi Anna kiriku papp Haller.

XV. Õpetajate palgaolud Eestis.

Harjumaal õpetajate palgasjus on kohalikud papid, kes ju nüüd „hariduse“-asja juhtideks on, oma kihelkonna koolide õpetajatele teatanud, et palgasid järgmiselt mõeldakse korraldada: alguspalk on 1500 rubla aastas, iga kolme koolitöö aasta järele lisatakse 300 rubla juurde. Sõjateenistuses möödasaadetud aastaid ei võeta mitte arvesse. Palgakorraldust juhiwad igas kihelkonnas papp ja kihelkonna eestseisja.

— Algkoolide õpetajate palgad Narwas on lõpulikult kindlaks määratud: kes alla 35 aasta wanad saavad 235 marka, wanemad aga 293 marka kuus ühes priikorteriga, ehk 52 marka 50 penni korteriraha; kooliõpetajanna dele makstakse vähem: neile kes alla 35 aasta wanad — 175 marka 25 penni, wanematele aga 219 marka 75 penni kuus, niisama prii korteriga, ehk 39 marka 37¹/₂ penni korteriraha.

XVI. Õpetajate paiukid.

Kooliõpetajate paiukikassa asjus seletab „Postimehe“ kaastööline, kes Peterburis Rahwahariduse Kommissariaadis selles küsimuses selgust otsimas käinud, järgmist:

80—90 miljonilist paiukikassa kapitali ei mõtle walitsus mitte natsionaliseerida. Olla oodata iseseiswa „paiukikassade kommissariaadi“ asutamist.

Baltimaa kooliõpetajate kohta awaldatud kommissariaadis arwamist, et paiukikassa liikmel õigus jääb paiukit saada, selle peale waatamata, kas ta asub Wene maal wõi Saksamaal.

Seletust paiukikassa kohta wõib igaüks saada Rahwahariduse Kommissariaadis tuba № 97.

XVII. Teadus, kunst, kirjandus.

Ilmunud on „Tegelikud tööd mesilas“ K. Mäekala ja Johan Semmi kirjastusel Wõrus, 270 lehek., hind 6 rubla.

— „Odamehe“ kirjastus on „Momendi“ kirjastuse ladu ja õigused ära ostnud.

— Lähemal ajal ilmuwad „Odamehe“ kirjastusel Tartus Richard Rohti „Siluetid ja dekoratsioonid“ — nowellide kogu — ja J. Semperi nowellide raamat „Hiina kett“ ja Siuru album II.

Sügiseks on samalt kirjastuselt ilmumas Marie Underi uus luuletuste kogu „Eelõitseng“ ja Aleksander Tassa nowellide raamat. Friedebert Tuglase tõlkes ilmub Aino Kallase Koidula elulugu „Täheleand“, kolmes väljaandes. Siis on weel järgmised tõlked tulekus, osalt juba trükikojas, nimelt kaks esimest: Kellermanni „Ingeborg“, Maeterlincki „Sinilind“ ja Andoux „Marie Claire“ („Postimees“.)

— Trükist ilmunud on J. A. Feldmanni kirjastusel ja väljaandel „Oma maa maasikad“. Algupäralsed jutud ja laulud, esimene ja teine anne, kumbki hind 1 rubla; „Meie kodumaa“ trükk. Esimene anne 1, teine — 2 trükipoognat. Laulukesed ja jutukesed nooremalt ja wanematelt kirjanikkudelt. Nii leiduwad segamini tööd Ed. Bornhöhe, W. Bucki, J. Aawiku, H. Anto, Wilhelmine Ederbergi, M. J. Eiseni, E. Enno, E. Feldmanni, Freundlich, H. Awiksoni ja teiste sulest.

— Kirjastuseühisus „Rahwaülikool“ algab enda tegewust tehnikaliste raamatute seeria kirjastamisega. Sellel alal ilmub lähemal ajal P. Kogermanni teos „Puukuiw destillatsioon“ (ümbertöötamine).

Järgmises seerias ilmuwad seal laste ja nooresoo kirjanduse tooded, nimelt Robinson Krusoe, M. Kirschbaumi tõlkes, ja Sweton Thomsoni lastejutud loomade elust.

XVIII. Õpeabinõud.

Eestikeelsete seinakaartide ja teiste õpeabinõude muretsemise on kirjastuseühisus „Rahwaülikool“ omale ülesandeks pannud. „Tallinna Päewaleht“ soovitab neile, kel raha seismas on, seda tähendatud ühisuse aktsijatesse panna, mida leht ka äriliselt kasulikuks peab. „Rahwaülikooli“ ümber koguneda peasjalikult kesk- ja algkoolide õpetajad.

XIX. Mitmesugused teated.

Tartu loomaarsti instituut awab tegewuse Saratowi linnas.

— J. W. Jannseni, L. Koidula ja Dr. Rosenthali dokumendid on prof. E. Rosenthal Eesti Rahwa Museumile kinkinud.

— „Tall. Päewaleht“ juhib tähelepanemist selle peale, et mitmed kapitalid, mis Eestis üleüldsuse heaks määratud, senini

tarwitamata on jäänud. Leht tuleb meelde Dr. Heinrichsoni kapitali Tallinna linnawalitsuse käes, mida füüsika-teraapialise arstimise-asutuse awamiseks tarwitada onawatsetud, Dr. P. Hellati talu Sangastes, mis testamendi järele Eesti kirjameeste ja kunstnike warjupaigaks oli määratud, Esimese Eesti asunduste laulupidu (Narwas 1912. aastal) puhast sissetulekut, mis Eesti asunduste waimlise elu ergutamiseks pidi tarwitama, Tartu raamatukaupmehe M. Warese warandust, mis niisama Eesti kultuura ettevõtete toetamiseks pidi minema jne.

— Paberi hinnad Tallinnas on märksa langenud, mis aga selle peale waatamata ei lange, see on uute raamatute hind.

— „Ühistegewuse lehe“ ilmutamiseks endise toimetaja H. Namsingi wastutusel on luba antud.

— Saksamaal wiibinud wennaste-koguduse õpetaja Weberi teatuse järele ilmuda praegu ka Saksamaal walitsuse kulul eestikeelne leht „Eesti hääl“.

— Tsensuur on Eestimaal täiel määral maksmapandud, nagu 8. armee Ajakirjanduse-büroo ülem rittmeister Bürglen 13. juulil 1918 a. teatab. Selle teadaande järele peab kõikidele trükitöödele, mis enne 1. juunit 1918 a. ilmunud, wäljaandja laialilaotamise luba muretsema, mis raamatule peale trükkida tuleb ja ilma mille raamatuid üleüldse laiali loatada ei tohi. Iga trükitöö peal peab weel olema: kirjastaja, trükkija ja toimetaja nimi, elukoht ja rahwus (!Eesti kooli toim.). Uute kirjatööde wäljaandmise korral tuleb masina peal ümberkirjutatud käsikiri wõi trükiaratomme Ajakirjanduse-büroosse sisse anda, ning alles selle poolt lubasaamise järele võib käsikirja trükki anda. Peale trükkimise tuleb raamat uuesti büroosse saata ja alles peale selle, kui büroo tunnistanud, et trükitöö lubatud käsikirjaga kokku käib, võib trükkida raamatu wälja anda.

Iga trükitöö peal peab edaspidi wastutaja wäljaandja ja trükkikoja adres seisma, „mille järele neid igal ajal wõiks üles leida“.

— Ka teatri-tsensuur on Eestimaal maksmapandud. Nimelt teatab Tallinna Ajakirjanduse-büroo juhataja rittmeister Bürglen 27. juulil „Tall. Päewalehes“, et igast teatritükist aegsaste

enne etenduse-päewa üks eksemplar büroosse sisse peab antama.

— Tallinna Tööliste-maja põningult leitud kirjapuru olla Eesti Rahwa Muuseumi Tallinna Osakonna kätte lainud, kes seda tulewatele põlwele alal hoida tahab.

— Ajamärk! Raamatukaupluste akendele olla ilmunud lendleht pealkirja all: „Saksa rahwalaulud“. Lähem pealkiri: „Saksa riigilaulud — hümnused“.

Missuguses keeles lendleht kirjutatud on, näitab see, et tuntud Saksa rahwalaul nii on tõlgitud: „Saksamaa käib üle kõigi üle kõigi ilma peal, kui ta wennalikult hoiab oma kaitseks kokku nii, Maasist kuni Meemelini Etschist kuni Beltini“ jne. Ehk toome näituse tõlkest „Es braust ein Ruf wie Donnerhall“ — „Üks hüüe nii kui pikksel seal, kui mõögakõlin maruheal, oh Rein, oh Rein, oh Rein, oh Saksa Rein, kes tahab jõge kaitseada“ jne.

Nähtawasti on niisuguse kirjanuduse ajajärk uuesti kätte jõudnud.

— Eesti Tarwitajate-Ühiste Liit määras 1000 marka auhindadeks (500 marka I., 300 marka II. ja 200 marka III. auhinnaks) kõige parema kirjatöö eest, mis lendlehe kujul laialisematele hulkadele wõimalikult näitlikult ja mõjuwalt tarwitajate- ja majanduse-ühisuste ülesandeid ja kasu selgitab ja mida ühisused selleks wõiksid laiali loatada, et ühistegelisel mõtet õhutada, uusi liikmeid juure wõita ja neid ühistegeliselt kaswatada.

— Ilmus trükist: Eesti Kirjanduse Seltsi Üleüldine kirjakogu № 2—3: Joh. Kunder „Eesti wanemad laulikud“. 136 lehek., hind 3 marka 60 penni.

— Eesti rahwalaulude kogu, 100—120 kolme ja neljahälega rahwalauluga on õpetaja M. Kippert'il Tallinnas teoksil.

XX. Nekroloogid.

10. augustil suri Welikie Lukis kunstnik Aleksander Uurits sootõppe. Pike-malt tema üle waata eelpool.

Põhja Kommuunide
Rahwasajade Kommissariaadi
Eesti osakonna wäljaanne.

Wastutaw toimetaja A. Wallner.